

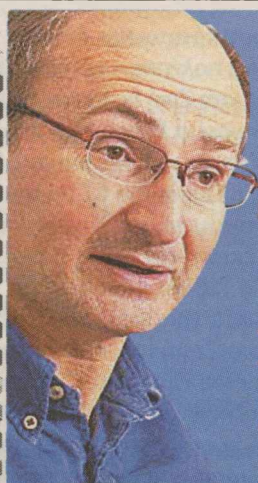
ΒΗΜΑ Ιδεών

www.vimaideon.gr

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ & ΚΡΙΣΗ

**Το κέντρο
της Αθήνας και
η αναπαράστασή του**

[ΦΑΚΕΛΟΣ]

**Άρθρο του διευθυντή
της εφημερίδας «Le Monde»
Ερίκ Φοτορινό**

ASPIS BANK

ΤΟ ΒΗΜΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΙ ΜΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Ιστορία στη Λογοτεχνία

25 αιώνες ελληνικής ιστορίας σε κορυφαία μυθιστορήματα

Είκοσι πέντε αιώνες ελληνικής ιστορίας ζωντανεύουν ξανά μέσα από ισάριθμα μυθιστορήματα γραμμένα από **κορυφαίους Έλληνες πεζογράφους**. Είκοσι πέντε βιβλία που έχουν αφήσει εποχή και τα οποία συνιστούν έναν εντελώς **πρωτότυπο τρόπο χρονολογικής παρουσίασης της ελληνικής ιστορίας**

ΜΗ ΧΑΣΕΤΕ ΣΗΜΕΡΑ ΤΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟ ΠΕΜΠΤΟ ΤΟΜΟ ΤΗΣ ΣΕΙΡΑΣ

25 ΡΕΝΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

Πυραμίδα 67

Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος έληξε το 1949 αλλά οι συνέπειές του στον ψυχισμό των Ελλήνων και στη μετεμφυλιακή κοινωνία γενικότερα δεν έχουν ξεπεραστεί. Όπως παραμένει αξεπέραστη και η μαρτυρία για τον αδελφοκτόνο πόλεμο του Ρένου Αποστολίδη με τίτλο Πυραμίδα 67. Έχουν περάσει 58 χρόνια από τότε που πρωτοκυκλοφόρησε και διαβάζεται πάντα με την ίδια ένταση και το ίδιο πάθος με το οποίο γράφτηκε.

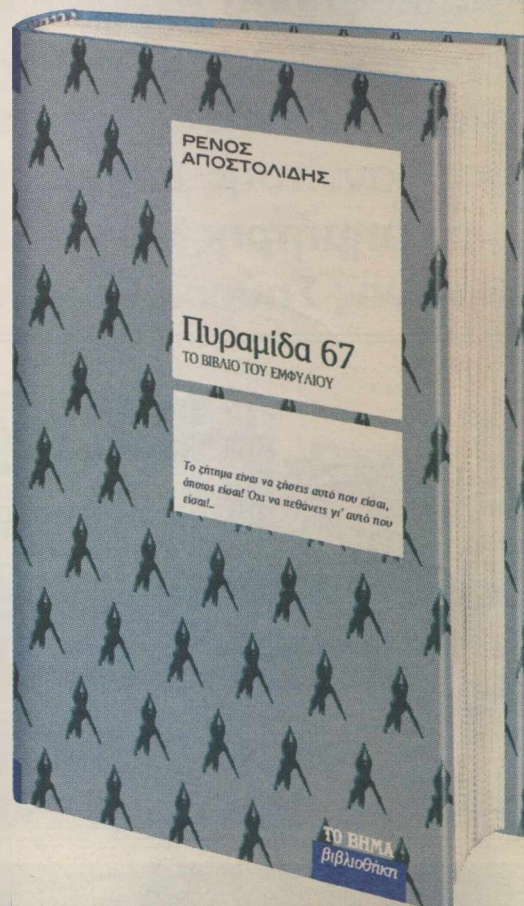
Ο Ρένος Αποστολίδης στρατεύθηκε να πολεμήσει στον Εμφύλιο ως απλός τυφεκιοφόρος. Ορκίστηκε να μη ρίξει ούτε μία σφαίρα αλλά αποφάσισε να καταγράψει όλα όσα θα ζούσε τη στιγμή που τα ζούσε τα δύομιση χρόνια που πέρασε στον Γράμμο, στο Βίτσι και στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του στρατού στη Στερεά Ελλάδα και στην Πελοπόννησο. Όταν απολύθηκε, από τις 5.000 σελίδες που έγραψε επέλεξε τις πιο αντιπροσωπευτικές και με αυτές συνέθεσε ένα βιβλίο που «φλέγεται», όπως φλεγόταν εκείνα τα χρόνια η Ελλάδα. Είναι βιβλίο πολέμου, γραμμένο όμως από έναν συγγραφέα που μισεί τον πόλεμο – και το δείχνει στην κάθε σελίδα του. Αλλά η καταγγελία για τον φριχτό πα-

ραλογισμό του Εμφυλίου που διαίρεσε στα δύο την ελληνική κοινωνία προκύπτει μέσα από τη δύναμη της μαρτυρίας που ξεπερνά ακόμη και τα ίδια τα γεγονότα.

Η Πυραμίδα 67 δεν είναι μόνο μαρτυρία. Είναι και ένα αγριώς αντιμιλιταριστικό βιβλίο. Κανένας Έλληνας πεζογράφος δεν έχει περιγράψει με τέτοια καυστικότητα και δύναμη τη στρατιωτική ζωή εν καιρώ πολέμου – εκτός ίσως από τον Στράτη Μυριβήλη στη Ζωή εν τάφω. Και καθώς μέσω των όσων μαρτυρεί ο Ρένος Αποστολίδης ο αναγνώστης επιμερίζει τις ευθύνες και στις δύο ανταρσώμενες πλευρές, η Πυραμίδα 67 παραμένει και σήμερα ό,τι σημαντικότερο από λογοτεχνικής πλευράς έχει γραφεί για εκείνη την άθλια εποχή.

Το βιβλίο συνοδεύεται από πρόλογο του συγγραφέα γραμμένο τον Νοέμβριο του 1995 για την επανέκδοσή του, καθώς και από εισαγωγή των παιδιών του Ηρκου και Στάντη Αποστολίδη. Κι ακόμη από επίμετρο με τίτλο Ο εμφύλιος πόλεμος και σχετικό χρονολόγιο. Η Πυραμίδα 67 κυκλοφορεί στα βιβλιοπωλεία από τις εκδόσεις του Βιβλιοπωλείου της Εστίας.

ΑΝ.Β.

ΟΙ ΤΟΜΟΙ ΔΙΑΤΙΘΕΝΤΑΙ ΚΑΘΕ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΓΟΡΑ
ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ ΑΠΟ ΤΑ ΣΗΜΕΙΑ ΔΙΑΝΟΜΗΣ ΤΥΠΟΥ ΠΡΟΣ €5,5

ΤΟ ΣΧΟΛΙΟ ΤΟΥ PLANTU

Περιεχόμενα

Επισημάνσεις	2
Το ΒΗΜΑ ΙΔΕΩΝ	3

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΙΔΕΕΣ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ
3. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
ΚΑΙ ΚΡΙΣΗ

Επιμέλεια αφιερώματος: Τάσος Γιαννίτσας

Οικονομία και πολιτική σε κρίση	4
Τάσος Γιαννίτσας	
Η ελληνική οικονομία σε κρίσιμο σταυροδρόμι	6
Γκίκας Α. Χαρδούβελης	
Μια πρώτη αποτίμηση	7
Ιωάννης Μάνος	
Εξοδος από την κρίση με ένα νέο αναπτυξιακό πρότυπο	8
Γιάννης Στουρνάρας	
Προϋπολογισμός και οικονομική κρίση	9
Βασίλης Θ. Ράπανος	
Συγκalύπτει ευθύνες, αποκαλύπτει προβλήματα	10
Γιάννης Καλογήρου	
Δημοσιονομική πολιτική: νέα εποχή, νέες ευκαιρίες	11
Σταύρος Β. Θωμάδης	
Μαντεύοντας την επόμενη ημέρα	12
Σπύρος Παντελής	
Ποιοι ωφελοούνται από τη φοροδιαφυγή;	13
Μάνος Μασαγγάνης	
Ενεργειακά αδιέξοδα και ευκαιρίες	14
Κ. Σ. Μητρόπουλος	
Αναδιάρθρωση του δημόσιου τομέα	15
Δημήτρης Β. Παπούλιας	
Ισοζύγιο πληρωμών, εθνική αποταμίευση	16
και ανταγωνιστικότητα	
Δημήτρης Κ. Μαρούλης	
Ακριβοί στο πύργο και φτηνοί στ' αλεύρι	17
Νίκος Φραγκάκης	
Συντάξεις: η εμπέδωση του κοινωνικού συμβολαίου	18
Πλάτων Τήνιος	
Σε αναζήτηση οράματος για το μέλλον της χώρας	19
Ανδρέας Α. Κιντής	

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

Το ατελές σύστημα περιθαλψής	20
Αλέκος Παπαδόπουλος	
Προτάσεις για την Υγεία	20
Κώστας Στεφανής	
Τελικά μπορούμε;	21
Αθηνά Δρέττα	
Τα δικαιώματα του ασθενούς ως πρόταγμα αναβάθμισης	21
του Συστήματος Υγείας	
Αρης Σισσούρας	
Κόμματα, νομοθέτηση και η ανάγκη για έναν super ombudsman	22
Ξενοφών Ι. Παπαρηγόπουλος	
Η Ένωση για τη Μεσόγειο και η γεωπολιτική αδυναμία της Ευρώπης	23
Δρ. Γιώργος Μπακατσάνος	

ΦΑΚΕΛΟΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Το κέντρο της πόλης και η αναπαράστασή του	24
Μέμος Φιλιππίδης	
Ομόνοια blues	25
Παναγιώτης Τουρνικιώτης	
Τα αυθαίρετα ίσως αξίζουν μια διαφορετική ματιά	26
Fernando & Humberto Campana	
Ο οριστικός κλονισμός της «υψηλής νεωτερικότητας»	27
Γιώργος Τζιρτζάκης	
Ο Γιώργος Ιωάννου για την Ομόνοια του '80	28
Αρχιτεκτονική και νέες τεχνολογίες	29
Athens by sound, Ανδρέας Κούρκουλας	
Ελληνική αρχαιότητα και σύγχρονη ελληνική ποίηση	30
Δημήτρης Δασκαλόπουλος	
Περί αρχαίων ημών και ημών	31
Τάκης Θεοδωρόπουλος	
Το αύριο έφτασε	32
Ερίκ Φοτορινό	
Κράτος ή/και «οιονεί αγορές»	33
Χ. Ι. Παρασκευόπουλος	
Ελλάδα και Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου	34
Γιάννης Κτιστάκης	
Η λειτουργική αναπλήρωση των θεσμών	35
Αντώνης Καραμπιτσός	
Επισημάνσεις: Το Ρουσφέτι	35
Γιάννης Δρόσος	
Η εγκληματικότητα στην Ελλάδα: κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις	36
Βάσω Αρτινοπούλου	
Ο κινηματογραφικός χρόνος	37
Αντουανέτα Αγγελίδη	
Γράμματα από την Ευρώπη	38,39

Ο Plantu είναι μόνιμος σκιτσογράφος της γαλλικής εφημερίδας «Le Monde» και τακτικός συνεργάτης του «ΒΗΜΑΤΟΣ ΙΔΕΩΝ»

Ζούμε σε μια περίοδο όπου η κρίση έχει εδραιωθεί στην κοινωνία μας. Οι πολίτες αναμένουν με ανησυχία τις μελλοντικές εξελίξεις. Ταυτόχρονα υπάρχουν ήδη τα πρώτα μηνύματα και οι πρώτες πραγματικές επιπτώσεις στο εισόδημα και στη γενικότερη οικονομική ζωή της χώρας.

Από την άλλη μεριά τα πολιτικά κόμματα και οι υπεύθυνοι των μεγάλων οικονομικών οργανισμών δεν μας έχουν δώσει ένα σαφές σχέδιο εξόδου από την κρίση, παρά μόνο αποσπασματικές προτάσεις. Ο όποιος διάλογος έχει αναπτυχθεί, μένει σε στοιχειά εντυπωσιασμού και δεν δίνει τη μακροπρόθεσμη σημασία που πρέπει σε ένα τόσο ουσιαστικό για το μέλλον της ελληνικής οικονομίας ζήτημα.

Το «ΒΗΜΑ ΙΔΕΩΝ» με το τρίτο αφιέρωμά του για τα μεγάλα θέματα που απασχολούν την ελληνική κοινωνία παρεμβαίνει στο ζήτημα της οικονομίας, φιλοδοξώντας να ανοίξει έναν πιο ουσιαστικό διάλογο γύρω από την κρίση και τους τρόπους αντιμετώπισής της.

Δεκαπέντε διαπρεπείς επιστήμονες του οικονομικού χώρου, πολλοί από αυτούς διατελέσαντες σε κρίσιμες θέσεις τόσο της κρατικής μηχανής όσο και της αγοράς, καταθέτουν προτάσεις διαλόγου. Αποτελεί κοινή πεποίθηση όλων ότι η εξοδος από την κρίση θα είναι επώδυνη και θα απαιτήσει την εφαρμογή μακροχρόνιου και συγκροτημένου σχεδίου. Πιστεύουν ότι η αντιμετώπιση της κρίσης ξεφεύγει από τα συνηθισμένα μέτρα βραχυπρόθεσμων μεθόδων και σήμερα παρά ποτέ απαιτούνται ριζοσπαστικά μέτρα και συνθετικές πολιτικές που θα αντιμετωπίζουν ταυτόχρονα πολλαπλά προβλήματα.

Η συζήτηση πρέπει να περιλαμβάνει όλα τα κρίσιμα οικονομικά μεγέθη όπως ο πληθωρισμός, οι ρυθ-

μοί μεγέθυνσης, η ανταγωνιστικότητα, οι εισοδηματικές ανισότητες, οι επενδύσεις και, ιδιαίτερα, τα δημοσιονομικά τα οποία είχαν ήδη επιδεινωθεί πριν από την κρίση. Σημαντικό πρόβλημα αποτελεί και η μεγάλη μείωση της εμπιστοσύνης της διεθνούς αγοράς στην τρέχουσα οικονομική πολιτική και στη φερεγγυότητα του Δημοσίου, με επακόλουθο τη θεαματική αύξηση των επιτοκίων δανεισμού του. Όλοι κατανοούν πλέον ότι η εκτέλεση του προϋπολογισμού 2009 θα είναι προβληματική.

Σύμφωνα με τους αρθρογράφους μας, απαιτούνται ταυτόχρονα μέτρα άμβλυνσης της ύφεσης, διασφάλισης της μακροοικονομικής σταθερότητας, στήριξης των κοινωνικών δυνάμεων και ουσιαστικές παρεμβάσεις στο διαρθρωτικό σκέλος της οικονομίας.

Στα άρθρα τους προτείνουν σειρά μέτρων και πολιτικές για μακροπρόθεσμη διαχείριση της κρίσης. Μια διαχείριση που δεν θα «σπρώχνει τα σκουπίδια κάτω από το χαλί» αλλά θα έχει μακροχρόνιο στόχο, για ένα καλύτερο οικονομικό μέλλον της ελληνικής κοινωνίας.

Το «ΒΗΜΑ ΙΔΕΩΝ», οι αρθρογράφοι και συνεργάτες του αναμένουν και τις δικές σας προτάσεις, ευελπιστώντας σε έναν εποικοδομητικό, γόνιμο διάλογο που θα καλύπτει πολλές πτυχές του οικονομικού επιστητού και θα δίνει ιδέες και προτάσεις προς αυτούς που είναι επιφορτισμένοι να λάβουν τις τελικές αποφάσεις.

Το Βήμα Ιδεών

ΤΟ ΒΗΜΑ

Πρόεδρος του ΔΣ: Χρήστος Δ. Λαμπράκης

Εκδότης - Διευθυντής: Σταύρος Π. Ψυχάρης

Ιδρυτής: Δημήτριος Λαμπράκης

Αναπληρωτής Διευθυντής: Χρ. Μεμής

Διεύθυνση Συντάξεως:

Αντ. Καρακούσης, Β. Μουλόπουλος.

Γραφείο: Μικαλακοπούλου 80, Αθήνα 115 28 E-mail: epistoles@vimaideon.gr Internet: http://www.vimaideon.gr Τηλ. κέντρο: 211-365.7000 Κωδικός ΕΛΤΑ: 2296

ΑΠΑΓΟΡΕΥΕΤΑΙ η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή, ολική, μερική ή περιληπτική, η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή διασκευή απόδοση του περιεχομένου της εφημερίδας με οποιονδήποτε τρόπο μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλον, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του εκδότη. Νόμος 2121/1993 και κανόνες Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν στην Ελλάδα.

Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη ΑΕ

Εκτελεστική Επιτροπή:

Χρήστος Δ. Λαμπράκης, Πρόεδρος ΔΣ, Σταύρος Π. Ψυχάρης, Αντιπρόεδρος ΔΣ και Διευθύνων Σύμβουλος, Π. Καψής, μέλος ΔΣ, Στ. Νέζης, Γενικός Επιχειρησιακός Διευθυντής, Ν. Πεφάνης, Γενικός Οικονομικός Διευθυντής, Πάνος Στ. Ψυχάρης, Διευθυντής Ψηφιακών Μέσων, Τ. Ι. Κουταλίδης, Νομικός Σύμβουλος, Ι. Μάνος, Σύμβουλος Διοικήσεως.

Ιδέες & Προτάσεις

Οικονομία και πολιτική σε κρίση

Ενας οδυνηρός συνδυασμός

Τάσος Γιαννίτης

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ, ΠΡΩΗΝ ΥΠΟΥΡΓΟΣ

Σήμερα πολλοί μιλάνε για πολιτικές εξόδους από την κρίση! Είμαστε πολύ μακριά από το σημείο αυτό. Για την ώρα πρέπει να δούμε πώς η οικονομία μας θα πορευτεί μέσα σε μια εξαιρετικά δύσκολη κρίση, πώς θα αντιμετωπίσει την κρίση. Η έξοδος από την κρίση θα βρει τις περισσότερες χώρες πιο αδύναμες απ' ό,τι είναι σήμερα. Στη διάρκεια της κρίσης θα προκύψουν νέες αφετηρίες και ιεραρχίες στη διεθνή οικονομία. Για άλλες χώρες η κρίση μπορεί να αναδειχθεί ως μια διαδικασία «δημιουργικής καταστροφής». Για άλλες, να σηματοδοτήσει μια διαδικασία επώδυνης οπισθοδρόμησης. Ιδιαίτερα αν η «θωράκιση της οικονομίας» τους αποδεικνύεται τενεκεδένια και όχι ασφάλιση.

Οι κίνδυνοι των επόμενων 2-3 ετών είναι πολύ σοβαροί για να αντιμετωπιστούν με συμβατικές προσεγγίσεις. Απαιτούν ανατρεπτικές θεωρήσεις απέναντι σε στερεότυπα γύρω από δύο πόλους: τα πιεστικά-άμεσα προβλήματα και τους πιο μακροχρόνους στόχους. Γύρω τους η πολιτική πρέπει να συνδυάσει ταυτόχρονα τέσσερα στοιχεία: το αντικυκλικό, το μακροοικονομικό, το κοινωνικό και το διαρθρωτικό. Το αντικυκλικό, γιατί οδεύουμε στην ύφεση. Το μακροοικονομικό, γιατί αν μια αντικυκλική πολιτική επιδεινώσει αλόγιστα τις ήδη προβληματικές μακροοικονομικές ανισορροπίες μας η οικονομία θα περιπέσει σε τροχιά ακόμη ισχυρότερων ανισορροπιών. Το κοινωνικό, γιατί οι επιπτώσεις της κρίσης θα πλήξουν έντονα την απασχόληση, τα χαμηλά εισοδήματα, τις νέες γενιές, τη φτώχεια και τους άνεργους των μεγαλύτερων ηλικιών. Το διαρθρωτικό, γιατί χωρίς διαρθρωτικές αλλαγές δεν θα αντιμετωπιστούν ούτε η ανεργία, ούτε τα δημοσιονομικά, ούτε η ανταγωνιστικότητα ή ο παραγωγικός εκσυγχρονισμός της οικονομίας.

Γι' αυτό:

Πρόταση 1: ένα διετές σχέδιο συνολικής διαχείρισης της κρίσης, με ξεκάθαρες επιδιώξεις στα τέσσερα αυτά πεδία πολιτικής, και

Πρόταση 2: ένα ισχυρό πρόγραμμα (πέρα από τα τετριμμένα του ΟΑΕΔ) για τη στήριξη της ανεργίας και της φτώχειας. Το σχέδιο ενάντια στη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό που παρουσιάσαμε το 2001, και που για άλλους λόγους δεν εφαρμόστηκε τότε, αποκτά εξαιρετική επικαιρότητα. Η αύξηση των ποσών για το υπουργείο Απασχόλησης στον προϋπολογισμό του 2009 αφορά τα ασφαλιστικά ταμεία και όχι την ανεργία.

Ορισμένες από τις παραπάνω πολιτικές συγκροτούνται μεταξύ τους. Άλλες βρίσκονται σε συμπληρωματική σχέση. Αντικυκλική και κοινωνική πολιτική αλληλοσυμπληρώνονται. Στήριξη των εισοδημάτων και της ζήτησης των χαμηλών και μεσαίων στρωμάτων λειτουργεί και αντικυκλικά, αμβλύνει τις επιπτώσεις της ανεργίας και της φτώχειας και ευνοεί και τις μικρομεσαίες (και όχι μόνο) δραστηριότητες.

Επίσης, ένα καλοσχεδιασμένο επενδυτικό πρόγραμμα δημιουργεί νέους μηχανισμούς ανάπτυξης, ενώ επιπλέον λειτουργεί αντικυκλικά και κοινωνικά. Η συρρίκνωση των δημόσιων επενδύσεων για το 2009, για πολλοστή χρονιά μετά το 2004, είναι μια ατυχήσαστη επιλογή, που ως τώρα ούτε τα δημοσιονομικά ωφέλησε ούτε την ανταγωνιστικότητα. Η συνέχισή της υπονομεύει κάθε ανάκαμψη και κάθε παραγωγική αναδιάρθρωση.

Γι' αυτό:

Πρόταση 3: επενδύσεις με αξιοποίηση του πλεονεκτήματος των ευρωπαϊκών πόρων. Οι δημόσιες επενδύσεις με κατάλληλο σχεδιασμό προσφέρουν έναν πρώτης τάξεως συνδυασμό για αντικυκλική αναθέρμανση, διαρθρωτικές αλλαγές και απορρόφηση ενός τμήματος της ανεργίας.

Βασική αντίθεση υπάρχει μεταξύ μιας πολιτικής αναθέρμανσης και του κινδύνου επι-

στη φάση που ξεκινάει, κρίσιμα οικονομικά μεγέθη (πληθωρισμός, ρυθμοί μεγέθυνσης, ανταγωνιστικότητα, εισοδηματικές ανισότητες, επενδύσεις και, ιδιαίτερα, τα δημοσιονομικά) έχουν επιδεινωθεί ήδη πριν από την κρίση. Προσφάτως προστέθηκαν η εξάρθρωση στην εκτέλεση του προϋπολογισμού του 2009 και η κατακόρυφη μείωση της εμπιστοσύνης της διεθνούς αγοράς – που αποτελεί τον πλέον ουδέτερο κριτή για τις προοπτικές της οικονομίας μας – στην οικονομική πολιτική και στη φερεγγυότητα του Δημοσίου, με τη θεαματική αύξηση των επιτοκίων δανεισμού του.

δείνωσης της αναπτυξιακής, δημοσιονομικής και μακροοικονομικής διατηρησιμότητας. Καθοριστικό στοιχείο του προβλήματος είναι το υψηλό δημόσιο χρέος και τα δύο μεγάλα διαρθρωτικά μας ελλείμματα στα δημοσιονομικά και στο ισοζύγιο πληρωμών. Η Ελλάδα δεν είναι ΗΠΑ ή Γαλλία, ούτε Ισπανία. Το δημόσιο χρέος – για να μην προσθέσω και το ιδιωτικό χρέος – αυξήθηκε εκρηκτικά από την κυβέρνηση (κατά 92 δισ. ευρώ το 2003-2008, έναντι αύξησης 43 δισ. ευρώ το 2000-2003). Η διόγκωση αυτή, μαζί με το συνολικό χρέος, είναι ένας ογκόλιθος που θέτει ισχυρούς φραγμούς σε ελεύθερα επεκτατικές πολιτικές. Πολιτικές που θα συνεπάγονται σοβαρή αύξηση των ελλειμμάτων και του χρέους στο όνομα της αναθέρμανσης, όχι μόνο θα «πνίγουν» κάθε δυνατότητα παρέμβασης για κοινωνικές ή αναπτυξιακές επιδιώξεις, αλλά, επιπλέον, θα «πνίγουν» και την ίδια την αναθέρμανση και την ανάπτυξη, αν δεν οδηγούν σε κρίση. Η χειρότερη, αλλά πιθανότερη, εκδοχή ενός τέτοιου σεναρίου; Να γίνουν οι τόκοι του δημοσίου χρέους βραχνάς των φορολογουμένων, οι οποίοι, ενώ θα πληρώνουν υψηλούς φόρους, θα βλέπουν να υποβαθμίζεται ακόμη περισσότερο κάθε τομέας δημοσίων υπηρεσιών. Το βλέπουν ήδη. Πολιτικά, ένα τέτοιο σενάριο είναι ελκυστικό, καθώς μεταθέτει το κόστος της κρίσης στους πιο αδύναμους, και μάλιστα κάτω από έναν μανδύα ψεύτικης φιλολαϊκής πολιτικής.

Γι' αυτό:

Πρόταση 4: οι πολιτικές διαχείρισης της κρίσης να μη συνεπάγονται μη διατηρήσιμες ελλειμματικές καταστάσεις και σοβαρές επιβαρύνσεις για τις νεότερες γενιές και τα αδύναμα τμήματα της κοινωνίας.

Το δύσκολο ζητούμενο αφορά μια πολιτική που θα ελαφρώσει το βάρος των πιο αδύναμων θυμάτων της κρίσης, χωρίς να ρηδηνήσει και σε δημοσιονομικό εκτροχιασμό. Υπάρχουν λύσεις. Τα στοιχεία του υπουργείου Οικονομικών και Οικονομικών

(2007) δείχνουν ότι 76% των φορολογουμένων (4,2 εκατομμύρια άτομα) δηλώνουν εισόδημα κάτω από 20.000 ευρώ και πληρώνουν φόρους εισοδήματος συνολικά 680 εκατ. ευρώ. Το ποσό αυτό είναι μόλις 2,4% του πακέτου στήριξης των τραπεζών και περίπου το 0,27% του ΑΕΠ. Είναι απόλυτα βέβαιον ότι ακόμη και μια ακραία απόλειψη του φόρου αυτού για ένα έτος, θα διοχετευθεί από τα νοικοκυριά στην αγορά, θα ενισχύσει την παραγωγή και τη ρευστότητα των ΜΜΕ. Θα ανακούφιζε επίσης οικονομικά και ψυχολογικά τις πιο αδύναμες εισοδηματικές τάξεις. Ενα τμήμα θα μπορούσε να πάρει ακόμη και τη μορφή διευκόλυνσης φόρου, που θα αναζητηθεί αργότερα, σε καλύτερους καιρούς. Για να καλυφθεί το κενό των εσόδων θα αρκούσε μια επιστροφή στους φορολογικούς συντελεστές που ίσχυαν το 2004, δηλαδή μια οριακή επιβάρυνση των υψηλότερων εισοδημάτων.

Γι' αυτό:

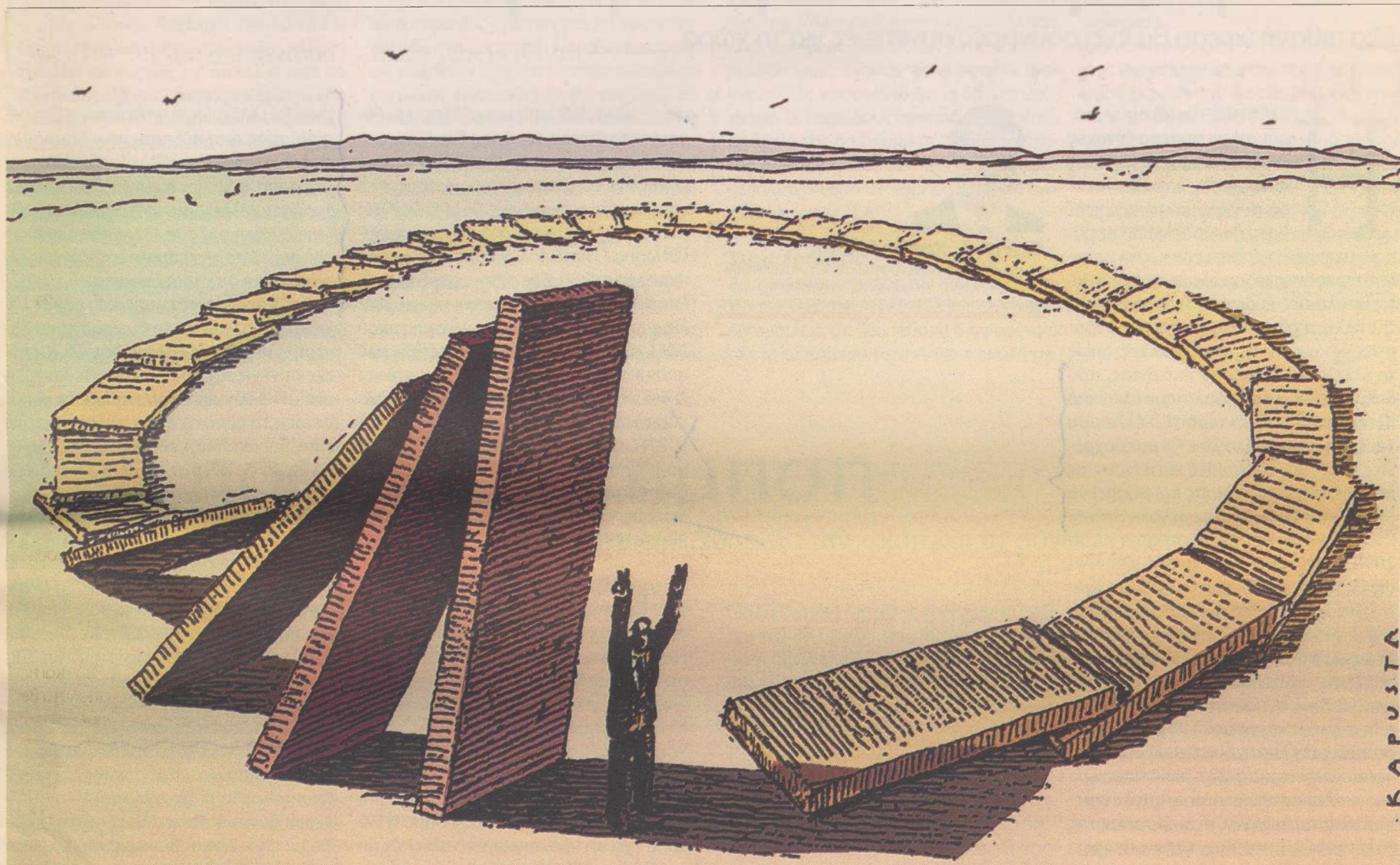
Πρόταση 5: σοβαρές εσωτερικές αναδιαρθρώσεις στα έσοδα και στις δαπάνες του προϋπολογισμού, που θα δημιουργήσουν βαθμούς ελευθερίας για επενδύσεις και στήριξη χαμηλών εισοδημάτων, ώστε να αποτραπεί η μετάβαση σε υψηλά ελλείμματα.

Πρόταση 6: επιτάχυνση της αποπληρωμής των σημαντικών οφειλών του Δημοσίου προς επιχειρήσεις και φορολογουμένους (επιστροφή ΦΠΑ, χρέη νοσοκομείων, χρέη παντού), ώστε να ενισχυθεί η ρευστότητα. Αντί επιχειρήσεις και πολίτες να αναζητούν υψηλότοκα δάνεια με εγγύηση του Δημοσίου, να καταβληθούν οι κρατικές οφειλές.

Πρόταση 7: προσπάθεια πραγματικής σύλληψης της μεγάλης φοροδιαφυγής, που θα εξασφάλιζε πόρους για ένα συγκροτημένο πρόγραμμα στήριξης ανέργων και φτωχών, χωρίς αύξηση ελλειμμάτων. Πρόκειται για καθαρά πολιτική επιλογή, χωρίς δημοσιονομική διαταραχή.

Η σπατάλη στις δημόσιες δαπάνες και η διαφθορά στη διοίκηση και στην πολιτική εί-

3. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΡΙΣΗ

και καθημερινά βιώματα όλων. Οι καιροί κάνουν αναγκαία μια «ήπια» παραίτηση του πολιτικού συστήματος από οργανωμένες πρακτικές ιδιοποίησης δημόσιου πλούτου ως «πολιτική συμβολή» του στην αντιμετώπιση της κρίσης. Και οι δύο παραπάνω επιλογές θα εξοικονομούσαν πόρους, ενώ θα μείωναν την οικονομική επιβάρυνση του πολίτη στις συναλλαγές τους με το κράτος. Γι' αυτό:

Πρόταση 8: Μια εξοικονόμηση 1% στις δημόσιες δαπάνες (χωρίς τους τόκους) και στην ιδιοποίηση δημόσιου πλούτου θα έδινε ένα ποσό πάνω από 500 εκατ. ευρώ τον χρόνο, όσα δηλαδή είχαν αρχικά προγραμματιστεί για το φανταστικό Ταμείο κατά της Φτώχειας, αλλά κάθε χρονιά ακυρώνονται, επειδή «η οικονομία δεν αντέχει». Το ποσό αυτό άλλωστε είναι χαμηλότερο και από το κόστος των σκανδάλων της τελευταίας διατίτας.

Αναδιάρθρωση και παραγωγικός μετασχηματισμός σε φάση κρίσης αποτελούν το πιο πολύπλοκο ζητούμενο. Είναι όμως αναγκαίες προϋποθέσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης. Αναδιάρθρωση και παραγωγικότητα αποτελούν στοιχεία «κλειδιά» για τη συμμετοχή της Ελλάδας στις διαδικασίες παραγωγικού μετασχηματισμού που καθορίζουν τη δυναμική του αύριο. Μπορούν να προκαλέσουν αύξηση παραγωγής, με τον ίδιο τρόπο όπως μια επεκτατική πολιτική,

αλλά με οικονομικά πολύ πιο «υγιή» τρόπο. Με χαμηλή την παραγωγικότητα του δημόσιου τομέα, με το τρίγωνο «διαφθορά - γραφειοκρατία - ανορθολογισμός» να κυριαρχεί και με τα αποτυχημένα στερεότυπα να κάνουν τους ίδιους κύκλους στις πολιτικές επιλογές, ένα φιλόδοξο πρόγραμμα ενίσχυσης της παραγωγικότητας του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα θα είχε κρίσιμες αναπτυξιακές και εισοδηματικές επιπτώσεις. Μια αύξηση της παραγωγικότητας του δημόσιου τομέα κατά 1% σε μία διετία θα ισοδυναμούσε με περίπου 0,5% του ΑΕΠ και των εισοδημάτων, δηλαδή περίπου 1,3 δισ. ευρώ.

Παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα δεν θα ενισχυθούν δίνοντας απλώς περισσότερα δάνεια, μειώνοντας επιτόκια ή με άλλες πιστωτικές διευθετήσεις. Χρειάζεται συμμαζεμα του παραλόγου που επικρατεί: ποιες επιπτώσεις μπορούμε να περιμένουμε στην παραγωγικότητα, όταν οι εναλλακτικές πηγές ενέργειας αφαιρούν, αντί να προσθέτουν, ανάπτυξη, λόγω ρυθμιστικού παραλογισμού; Ποιες προοπτικές έχουμε, όταν αντιμετωπίζουμε τον σκληρό διεθνή ανταγωνισμό στη μεταποίηση με λιγότερες από 500 μεσαίες-μεγάλες μονάδες (με πάνω από 100 άτομα απασχόληση), δηλαδή το 0,55% του όλου των 88.000 μονάδων; Γιατί, με το χάλι της ανταγωνιστι-

κότητάς μας, όποιος τολμήσει να επισημάνει ότι ανάπτυξη σημαίνει κυρίως ισχυροποιημένες επιχειρήσεις κινδυνεύει να χαρακτηριστεί συνοδοιπόρος των μονοπωλίων, όταν αυτό ισχύει πολύ περισσότερο για όσους συνεχώς μπλοκάρουν με τις αντιλήψεις τους την επιχειρηματικότητα, την ανταγωνιστική επιχείρηση και, σε τελευταία ανάλυση, την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη; Γιατί δεν μπορεί να περιοριστεί ο ασφυκτικός κλοιός της κομματικής διαφθοράς, που αποτρέπει σοβαρές επενδύσεις και «πνίγει» παραγωγικές δυνάμεις; Γιατί αφήνεται ανεξέλεγκτη η προκλητική σπατάλη και η διαφθορά στην Τοπική Αυτοδιοίκηση σε μια φάση κρίσης, ενώ θα μπορούσαν να εξοικονομηθούν πόροι για την Υγεία, την ανεργία ή για κοινωνικές ή αναπτυξιακές επενδύσεις;

Η έξοδος από την κρίση δεν θα γίνει αν, αντί για μεταρρυθμίσεις και παραγωγικό μετασχηματισμό, η πολιτική μετατρέψει την Ελλάδα σε «οικονομικό σανατόριο» κάθε αποτυχημένου, εξοστρακίζοντας τις δυνατότητες ανάπτυξης νέων, πραγματικά ανταγωνιστικών, παραγωγικών δραστηριοτήτων. Και μάλιστα εις βάρος όσων πληρώνουν την πολιτική αυτή διπλά: ως φορολογούμενοι και ως άνεργοι, λόγω του θνησιγενούς χαρακτήρα κάθε κεντρικού σχεδιασμού της επιχείρησης.

Γι' αυτό:

Πρόταση 9: πολιτικές παραγωγικού μετασχηματισμού, αναδιάρθρωσης και ενίσχυσης της παραγωγικότητας της «πραγματικής οικονομίας». Στις σημερινές συνθήκες δεν υπάρχει μία ορθή πολιτική. Ούτε βεβαιότητες. Η μόνη βεβαιότητα είναι ότι πολιτικές οι οποίες δεν κατανοούν τις αλλαγές από μια μεγάλη κρίση ή που γέρνουν δυσανάλογα προς τη μία ή την άλλη διάσταση, υποτιμώντας τις άλλες, θα οδηγούν σε συνολική αποτυχία. Η ελληνική πολιτική δεν διακρίνεται για ικανότητα αποτίμησης κινδύνων και συγκροτημένου σχεδιασμού πολιτικών. Οι προοπτικές απαιτούν καθαρό λόγο, σκέψη και πράξη. Η αντιμετώπιση όμως της κρίσης κάνει αναγκαία μια συνεκτική και συνθετική αντίληψη, που δεν θα εκφυλίζεται σε «μετρολογία», δηλαδή σπασμωδικά μέτρα, που θα δίνουν την απατηλή εντύπωση ότι απαντούν σήμερα σε κάποια μεγάλα προβλήματα, ενώ αφανώς, θα επιδεικνύουν την κατάσταση στο άμεσο αύριο. Μια «πολιτική μετρολογίας», χωρίς αίσθηση των συνολικών επιπτώσεών της, θα ανακαλύπτει (μαζί με αυτήν και εμείς) «the hard way», ότι οδηγεί σε έναν φαύλο κύκλο διευρυνόμενων ανισορροπιών. Το «άμεσο πρόβλημα» που δόθηκε θα λύνει θα μετατρέπεται σε μόνιμο. Το φάρμακο του σήμερα θα αποτελεί το δηλητήριο του αύριο. ●

ΙΔΕΕΣ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η ελληνική οικονομία σε κρίσιμο σταυροδρόμι

Μια πιθανή ύφεση θα έχει οδυνηρές συνέπειες για τη χώρα

Η ελληνική οικονομία παρουσιάζει σήμερα έντονες ιδιαιτερότητες. Από τη μια πλευρά, η χώρα έχει ισχυρά συγκριτικά πλεονεκτήματα και μπορεί υπό προϋποθέσεις να ξεπεράσει την κρίση με τις λιγότερες δυνατές απώλειες σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Από την άλλη, η χώρα δοκιμάζεται από τεράστιες μακροχρόνιες ανισορροπίες, όπως το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας, που απεικονίζεται στον υψηλότερο ελληνικό πληθωρισμό και το τεράστιο έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών. Οι μακροχρόνιες αυτές ανισορροπίες επιτείνουν τις παρενέργειες της κρίσης και μπορεί να φέρουν την οικονομία σε μεγάλη ύφεση. Έτσι, δύο είναι τα πιθανά σενάρια για το 2009. Είτε ένας ρυθμός ανάπτυξης λίγο υψηλότερος του 2% είτε μια μεγάλη ύφεση. Για να συμβεί το πρώτο και καλό σενάριο της ανάπτυξης πρέπει (1) τα δάνεια προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά σύντομα να απεγκλωβιστούν από τη σημερινή τους στασιμότητα, (2) οι δημόσιες επενδύσεις να πολλαπλασιαστούν, δηλαδή η δημοσιονομική πολιτική να γίνει πιο επεκτατική, (3) η διεθνής αγορά να ομαλοποιηθεί ώστε να μην επικεντρωθεί στις μεγάλες ανισορροπίες της ελληνικής οικονομίας, (4) να υπάρξει συμφωνία ανάμεσα στην πολιτική ηγεσία του τόπου για την κρισιμότητα της οικονομικής κατάστασης και τα απαιτούμενα μέτρα.

Το καλό σενάριο ανάπτυξης

Το καλό σενάριο του 2009 απεικονίζεται στον Πίνακα. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προβλέπει ρυθμό ανάπτυξης 2,5%, ο συγγραφέας 2,1% και η κυβέρνηση στον προϋπολογισμό 2,7%. Ο προϋπολογισμός εμφανίζεται σχετικά πιο αισιόδοξος όσον αφορά τον ρυθμό αύξησης των επενδύ-

Γκίκας Α. Χαρδούβελης

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΣΤΟ ΤΜΗΜΑ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΟΜΙΛΟΥ EUROBANK EFG

σεων, αλλά ιδιαίτερα αισιόδοξος στη δυνατότητα περιορισμού της δημόσιας κατανάλωσης και στον ρυθμό αύξησης των εξαγωγών εν μέσω διεθνούς ύφεσης, ενώ υποθέτει ότι οι εισαγωγές θα αυξηθούν με ρυθμό μικρότερο της αύξησης της κατανάλωσης. Ο προϋπολογισμός είναι επίσης ιδιαίτερα αισιόδοξος όσον αφορά την αύξηση των εσόδων, που είναι πολύ μεγαλύτερη από την αύξηση του ονομαστικού ΑΕΠ. Φυσικά, στην αντίπερα όχθη των απαισιόδοξων προβλέψεων βρίσκονται οι διεθνείς αναλυτές από επενδυτικές τράπεζες και αξιολογικούς οίκους, καθώς και το ΔΝΤ, το οποίο μάλιστα προέβλεπε ρυθμό ανάπτυξης 2% πριν από την επιδείνωση της κρίσης, ενώ στη συνέχεια έχει μειώσει τις προβλέψεις του κατά περίπου 1 ποσοστιαία μονάδα.

Η ισχυρή πορεία ως τον Σεπτέμβριο κρύβει την επερχόμενη επιδείνωση

Η ανάγκη για άμεση αντίδραση στην κρίση εξακολουθεί να μας υπεκφεύγει. Αιτία είναι το γεγονός ότι ως τον Σεπτέμβριο η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση δεν είχε επηρεάσει την ελληνική οικονομία με τόση ισχύ όσο τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες επειδή η κρίση ξεκίνησε στον χρηματοοικονομικό τομέα, εκεί όπου η Ελλάδα έχει ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα. Ο λόγος ιδίων κεφαλαίων προς ενεργητικό είναι στην Ελλάδα ο υψηλότερος στην Ευρώπη και ο λόγος δανείων προς καταθέσεις είναι ο δεύτερος μικρότερος στην Ευρώπη μετά τη Μάλτα. Συνεπώς, στα δύο προβλήματα που ταλανίζουν το διεθνές χρηματοοικονομικό σύστημα, την κεφαλαιακή επάρκεια και τη ρευστότητα, οι ελληνικές τράπεζες υπερέχουν των ευρωπαϊκών.

Έτσι, οι ελληνικές τράπεζες απορρόφησαν για πολύ καιρό το υψηλότερο διεθνές κόστος δανεισμού χωρίς να χρειαστούν βοήθεια και χωρίς να το μεταφέρουν εξ ολοκλήρου στους πελάτες τους. Ωστόσο, η διάρκεια της διεθνούς κρίσης αποδείχτηκε πολύ μεγαλύτερη της αρχικά αναμενόμενης. Και η επιδείνωσή της από τον Σεπτέμβριο του 2008 ανάγκασε τις εγχώριες τράπεζες σε μείωση των χορηγήσεων και αύξηση των επιτοκίων. Συγχρόνως, η διεθνής οικονομική στασιμότητα επηρεάζει αρνητικά τη ναυτιλία, τον τουρισμό και τις εξαγωγές. Η κρίση μεταφέρεται σταδιακά και στην πραγματική οικονομία.

Το κακό σενάριο ύφεσης

Η πιθανότητα ύφεσης της ελληνικής οικονομίας το 2009 δεν είναι αμελητέα. Οι κύριοι αρνητικοί παράγοντες που μπορούν να φέρουν την ύφεση είναι τέσσε-

ρις: (1) Η έλλειψη ρευστότητας, (2) ο περιορισμός αντί αύξησης των δημόσιων επενδύσεων, (3) η πιθανή επικέντρωση της προσοχής των διεθνών αγορών στο τεράστιο έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών και η αύξηση των απαιτούμενων επιτοκίων για τη χρηματοδότησή του, (4) η δυνητική πολιτική απραγμία.

Αυτή τη στιγμή δεν υπάρχει παρά ελάχιστη ρευστότητα για διατραπεζικό δανεισμό πέραν της εβδομάδας. Οι τράπεζες συνεχίζουν να μην εμπιστεύονται η μία την άλλη και να προτιμούν να τοποθετούν το ρευστό που τους περισσεύει στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα παρά να το δανείζουν σε άλλες ιδιωτικές τράπεζες με υψηλότερο επιτόκιο. Τις τελευταίες εβδομάδες οι καταθέσεις στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα έχουν εκτοξευθεί από το 1 δισ. ευρώ στα 200 περίπου δισ. ευρώ. Επομένως, η ενεργοποίηση του πακέτου των 28 δισ. ευρώ, που πρόσφατα ψηφίστηκε με καθυστέρηση στη Βουλή των Ελλήνων, θα μειώσει το πρόβλημα ρευστότητας των ελληνικών τραπεζών, αλλά δεν θα το εξαλείψει. Το πακέτο δεν αποτελεί πανάκεια.

Το δεύτερο μεγάλο πρόβλημα για την Ελλάδα, που φαίνεται πλέον να αναδεικνύεται σε κυρίαρχο ρίσκο, είναι η έλλειψη δυναμικής αντίδρασης στην κρίση με επεκτατική δημοσιονομική πολιτική. Η αδυναμία προφανώς πηγάζει από τη γνωστή άσχημη δημοσιονομική εικόνα της χώρας, η οποία επιφέρει ισχυρή πολιτική πίεση από την ΕΕ για δημοσιονομική πειθαρχία. Η υπέρβαση του ορίου του 3% θα μπορούσε δυνητικά να γίνει μόνον αν υπάρξει κοινή απόφαση ότι προσωρινά το όριο του 3% δεν θα ισχύσει για όλες τις χώρες. Η αδυναμία εφαρμογής μιας επιθετικής πολιτικής επενδύσεων είναι ιδιαίτερα εμφανής και ανησυχητική στον προϋπολογισμό του 2009. Οι δαπάνες δημοσίων επενδύσεων το 2009 μειώνονται κατά 850 εκατ. ευρώ ή 8,8% στα 8,8 δισ. ευρώ. Συγχρόνως, τα αναμενόμενα έσοδα από την ΕΕ μειώνονται κατά 1.430 εκατ. ευρώ ή 27,1% στα 3,7 δισ. ευρώ. Η μείωση αυτή είναι αινιγματική διότι γίνεται σε μια χρονιά όπου απαιτείται μεγαλύτερη ενεργοποίηση των κοινοτικών πόρων.

Το τρίτο πρόβλημα θα προκύψει αν η διεθνής κρίση συνεχιστεί επί μακρόν με την ένταση των τελευταίων 10 εβδομάδων, ώστε πολλές χώρες – όπως τώρα η Ισλανδία, η Ουγγαρία ή η Ουκρανία – να βρεθούν στα πρόθυρα της χρεοκοπίας. Τότε τίποτε δεν αποκλείει οι αγορές να επικεντρωθούν και στη χρηματοδότηση του τεράστιου ελληνικού ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών και να «επιτεθούν» στην Ελλάδα, δηλαδή να αρνη-

ΤΟ ΚΑΛΟ ΣΕΝΑΡΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ 2009

Ετήσια αύξηση σε σταθερές τιμές

	Προϋπολογισμός 2009	Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2009	Προβλέψεις γράφοντος 2009
ΑΕΠ	2,7	2,5	2,1
Ιδιωτική κατανάλωση	2,2	2,2	2,0
Δημόσια κατανάλωση	1,0	2,7	2,4
Επενδύσεις	1,5	2,8	2,1
Εξαγωγές	4,3	3,1	2,6
Εισαγωγές	1,0	2,5	2,1
Εν. ΔΤΚ	3,0	3,5	2,9
Ισοζύγιο Γενικής Κυβ. (% ΑΕΠ)	-2,0	-2,2	-2,9
Χρέος Γενικής Κυβ. (% ΑΕΠ)	91,4	92,2	93,0
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (% ΑΕΠ)	-	-15,0	-14,0

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΡΙΣΗ

θούν τον δανεισμό, φέρνοντας σε δυσκολία ακόμη και την έκδοση κρατικών ομολόγων. Αλλωστε, ο εξωτερικός δανεισμός της χώρας μας στα μέσα του 2008 είχε ξεπεράσει το 138% του ΑΕΠ από 86% που ήταν προ πενταετίας. Η υπερκατανάλωση της ελληνικής οικονομίας, η οποία διατηρεί υψηλό το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών, χρηματοδοτείται κυρίως με δανεικά από το εξωτερικό. Σε ένα τέτοιο σενάριο τα επιτόκια δανεισμού ακόμη και του κράτους θα εκτιναχθούν προς τα πάνω, θα υπάρξει έλλειψη κεφαλαίων και η ύφεση θα πάρει διαστάσεις εφιάλτη. Αυτό το εφιαλτικό σενάριο θεωρώ ότι έχει μικρή πιθανότητα, αλλά δεν το αποκλείω διότι στη σημερινή διεθνή κρίση οι αρνητικές εκπλήξεις διαδέχονται η μία την άλλη.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το 33% του μεικτού εξωτερικού χρέους προέρχεται από τις τράπεζες. Ετσι, στη σημερινή κρίση

το πρόβλημα της έλλειψης ρευστότητας και το πρόβλημα του υψηλού εξωτερικού χρέους αποκτούν διαστάσεις συγκοινωνούντων δοχείων. Το ρίσκο μελλοντικής έλλειψης ρευστότητας μεγεθύνεται.

Το τέταρτο πρόβλημα, η πιθανή πολιτική απραγία, έχει αρχίσει να εμφανίζεται ήδη στη χώρα μας. Παράδειγμα, η χώρα μας ήταν η προτελευταία που ψήφισε μέτρα ανοικοδόμησης της ρευστότητας του τραπεζικού συστήματος, ενώ, όπως προαναφέρθηκε, η δημοσιονομική πολιτική κάθε άλλο παρά επεκτατική είναι. Στην κρίσιμη αυτή περίοδο απαιτείται πολιτική ομοφωνία για πολλά μέτρα στήριξης της οικονομίας.

Μια ύφεση θα είναι ιδιαίτερα δυσάρεστη για την Ελλάδα

Αν τελικά επικρατήσει το κακό σενάριο της ύφεσης, τότε η οικονομική απραγία

αναμένεται να πολλαπλασιαστεί. Η χώρα θα βρεθεί σε δύσκολη θέση. Η δυσκολία πηγάζει από το γεγονός ότι μέσα στην Ευρώπη τα μακροοικονομικά εργαλεία αντιμετώπισης της αναπτυξιακής ύφεσης είναι περιορισμένα. Επιπλέον, η ιστορική εμπειρία με υφέσεις στην Ελλάδα δεν είναι καθόλου ενθαρρυντική. Η Ελλάδα είναι μια χώρα του ΟΟΣΑ όπου στο παρελθόν επικράτησαν πολύ υψηλές διακυμάνσεις της οικονομικής δραστηριότητας. Σε περιόδους ύφεσης, η συνολική απώλεια της οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα ήταν περίπου 3 φορές μεγαλύτερη από τη διάμεση απώλεια των χωρών του ΟΟΣΑ!

Συμπέρασμα

Ανακεφαλαιώνοντας, το 2009 αποτελεί χρονιά-καμπή στην πορεία της ελληνικής οικονομίας, με δύο πιθανά διαφορετικά σενάρια. Σήμερα θεωρώ ότι το καλό σε-

νάριο της ανάπτυξης γύρω στο 2% είναι αυτό που τελικά θα επικρατήσει. Οι πιθανότητες όμως του καλού ή του κακού σεναρίου μεταβάλλονται καθημερινά. Για παράδειγμα, ο αναμικτός ως προς τις δημόσιες επενδύσεις προϋπολογισμός του 2009 αύξησε τις πιθανότητες του κακού σεναρίου.

Δεν πιστεύω όμως ότι τελικά οι επενδύσεις θα παραμείνουν στα επίπεδα που σήμερα εκτιμούνται ή ότι η δημόσια καταναλωση θα αυξηθεί μόνον 1%, όπως εμφανίζεται στον προϋπολογισμό. Θεωρώ, με άλλα λόγια, ότι η οικονομική πολιτική θα ευθυγραμμιστεί με την ανάγκη υπεράσπισης της οικονομίας και ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα θα αυξηθεί πολύ πιο πάνω από το 2%, που σήμερα εμφανίζεται στον προϋπολογισμό. ●

Μια πρώτη αποτίμηση

Το κοινό δεν έχει ακόμη μια συνολική, υπεύθυνη ενημέρωση για την κρίση και τις συνέπειές της

Τα αίτια της χρηματοοικονομικής κρίσης, η οποία θα μας ταλανίζει για αρκετό ακόμη καιρό, αποτελούν πλέον κοινό τόπο. Η κρίση αυτή συνοδεύεται από μια πηλική κρίση που δημιουργήθηκε από τους νεοφιλελεύθερους δογματισμούς, στάσεις και πρακτικές, οι οποίες μας έχουν πλέον οδηγήσει στην πραγματική κοινωνική και οικονομική κρίση με μακροχρόνιες συνέπειες.

Η διαχείριση των καταστάσεων αυτών αναδεικνύει την ευθύνη των πολιτικών και επιβάλλει, διεθνώς και εσωτερικά, θεσμικές αντιμετώπισεις. Στο διεθνές επίπεδο τα όσα συζητούνται για μια νέα διακυβέρνηση του οικονομικού συστήματος πρέπει να οδηγήσουν στην οριοθέτηση ενός πλαισίου εποπτείας και ελέγχου με την έννοια του δημοσίου διεθνούς δικαίου, πέρα από εθνικούς προστατευτισμούς και φαινομενικές λύσεις.

Στο εσωτερικό πεδίο αναδεικνύεται ο ρόλος του κράτους ως φορέα ρύθμισης του συστήματος αλλά και πρόβλεψης των κρίσεων. Ειδικότερα στη χώρα μας με τη γνωστή κατάσταση του κράτους, είναι δεδομένο ότι χρειάζονται μεταρρυθμίσεις που αφορούν μεταξύ άλλων τη διεύθυνση της δημοκρατίας, την απονομή της δικαιοσύνης, τη διαφάνεια, την κρατική αποτελεσματικότητα, ζητήματα τα οποία αναλύθηκαν με βάση συγκεκριμένες προτάσεις στο «Βήμα Ιδεών» (τεύχος 18). Αν όμως αποτιμήσει κανείς την ως τώρα διαχείριση της κρίσης με την αποδοχή ότι ζούμε μια κατάσταση εκτάκτων περιστάσεων, τότε εξάγονται αρκετά αρνητικά συμπεράσματα.

Το πρώτο συμπέρασμα είναι ότι συνεχίζουμε να έχουμε μια αντι-δραστική προσέγγιση στα πράγματα. Δεν υπάρχει κα-

Ιωάννης Μάνος

ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΤΟΥ «ΒΗΜΑΤΟΣ ΙΔΕΩΝ», ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ

μία διαδικασία ή φορέας πρόβλεψης. Ισως χρειάζεται να αντιμετωπίσουμε από μηδενική βάση τη δημιουργία ενός Κέντρου Στρατηγικού Σχεδιασμού και Ερευνών: θα πρόκειται για έναν ευέλικτο φορέα που, αντικαθιστώντας το πάλαι ποτέ κραταιό ΚΕΠΕ, θα συγκεντρώνει δημιουργικές επιστημονικές δυνάμεις που θα μπορούν να συμβάλλουν στην κοινωνική και οικονομική μας πορεία, αρκεί οι πολιτικοί να αποβάλουν χρόνια συμπλέγματα και να αξιολογήσουν αποτελεσματικά το έργο ενός τέτοιου οργανισμού.

Το δεύτερο συμπέρασμα αφορά την εσωστρέφεια των αναλύσεων. Η πολιτεία, η ακαδημαϊκή κοινότητα, τα Μέσα πρέπει να απολακτίσουν βολικές συνήθειες και ομφαλοσκοπήσεις συμβάλλοντας ώστε οι πολίτες να προβληματιστούν και να αποδεχθούν την πραγματικότητα ότι είμαστε μέρος ενός συνόλου με κοινά προβλήματα, τηρουμένων βέβαια των αναλογιών, με κοινές αναζητήσεις και αλληλεπιδράσεις στις αποφάσεις και στις συμπεριφορές μας.

Το τρίτο συμπέρασμα, που εν μέρει συνδέεται με το προηγούμενο, αφορά την ενημέρωση του κοινού, κυρίως μέσω της τηλεόρασης. Σε μια τέτοια περίοδο εκτάκτων περιστάσεων χρειάζεται μια συναντίληψη όσον αφορά τη σφαιρικότητα και κυρίως την ακρίβεια των ειδήσεων και αναλύσεων. Δεν υπάρχει θέση για ημιμαθείς απλοποιήσεις και δαιμονοποιήσεις, γιατί δεν είναι ζήτημα ακροαματικότητας. Σε μια τέτοια περίοδο υπάρχει ανάγκη συνολικής συνειδητής ενημέρωσης.

Το τέταρτο συμπέρασμα, ίσως και το σοβαρότερο, αφορά την πλήρη έλλειψη θεσμικών εστιών διαλόγου. Το ψυχόδραμα που παρακολουθήσαμε σχετικά με τις τράπεζες θα μπορούσε να είναι ποφευ-

χθεί αν με πρωτοβουλία της πολιτείας, όχι ευκαιριακά, αλλά διαχρονικά, υπήρχαν μόνιμες και σε τακτά χρονικά διαστήματα επαναλαμβανόμενες εστίες διαλόγου. Πρότυπα διαδικασιών διαβούλευσης υπάρχουν διεθνώς. Αρκεί να τις προσαρμόσουμε και να τις εφαρμόσουμε. Δεν μπορεί πλέον – και αυτό γίνεται ανελλιπώς και αδιατάρακτα την τελευταία τριακοετία – η οικονομική πολιτική και τα επιμέρους μέτρα να ανακοινώνονται και εξειδικεύονται με σχοινοτενείς και ανιαρές δίωρες ομιλίες στη λεγόμενη Διεθνή Εκθεση Θεσσαλονίκης ή στα ετήσια συμπόσια επιμελητηρίων. Χρειάζονται επιτέλους σοβαρές και διαρκείς διαδικασίες διαβούλευσης με τους κοινωνικούς εταίρους προκειμένου να υπάρξει διακριτικός και ουσιαστικός, μακριά από τις κάμερες, διάλογος και πρόληψη των κάθε μορφής κρίσεων.

Το πέμπτο και τελευταίο συμπέρασμα αφορά το ότι ως τώρα δεν έχει παρουσιαστεί ένα συνολικό, κοστολογημένο και σταδιακά εφαρμόσιμο σχέδιο μεσοπρόθεσμης αντιμετώπισης της κρίσης. Τα στοιχεία ενός τέτοιου σχεδίου είναι αυτονόητο ότι πρέπει να είναι η στήριξη των κοινωνικών ομάδων που θα υποστούν περισσότερο τις συνέπειες της κρίσης, η στήριξη των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων και ένα έλλογο σχέδιο δημοσίων επενδύσεων, όπου θα λαμβάνεται υπόψη και η περιβαλλοντική διάσταση, την οποία επ' ουδενί δεν πρέπει να υποτιμούμε.

Προϋπόθεση όλων αυτών αποτελεί η διεθνής και εσωτερική αξιοπιστία της πολιτείας και των πολιτικών μας οργανισμών. Είναι αυτονόητο ότι οι δυνάμεις των αλλαγών, σε αυτή τη φάση απαξίωσης των νεοφιλελεύθερων αντιλήψεων, έχουν μια πρόσθετη πολιτική ευθύνη. ●

ΙΔΕΕΣ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Εξοδος από την κρίση με ένα νέο αναπτυξιακό πρότυπο

Η επιστροφή σε υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης είναι εφικτή

Η ελληνική οικονομία έχει σημαντικό όφελος από τη συμμετοχή της Ελλάδας στην ευρωζώνη. Αυτή είναι μία βασική διαπίστωση μέσα στη δίνη της διεθνούς κρίσης αν κάποιος αναλογιστεί τι θα είχε συμβεί αν η Ελλάδα βρισκόταν εκτός. Ισχυρές αλλά μικρές οικονομίες, όπως η Σουηδία και η Δανία, σκέπτονται πλέον σοβαρά να υποβάλουν αίτηση συμμετοχής στην ευρωζώνη αφού οι κεντρικές τους τράπεζες αναγκάζονται να αυξήσουν τα παρεμβατικά επιτόκια όταν οι υπόλοιπες τα μειώνουν, ενώ η Ισλανδία και η Ουγγαρία θα είχαν αποφύγει τις πολύ μεγάλες περιπέτειες αν ήταν μέλη της ευρωζώνης. Η Τουρκία, η Ουκρανία και η Ρουμανία είδαν τα νομίσματά τους να υποτιμώνται πάνω από 30%, ενώ τα επιτόκια στη διατραπεζική τους αγορά είναι υψηλότερα του 20%.

Η ευρωζώνη αποτελεί ασπίδα προστασίας για την ελληνική οικονομία και της επέτρεψε να αναπτυχθεί σχετικά γοργά τα τελευταία χρόνια παρά τις μεγάλες ανισορροπίες που έχουν δημιουργηθεί. Οι ανισορροπίες αυτές έχουν τη ρίζα τους στο γεγονός ότι η συμμετοχή στο ευρώ, παρ' ότι ευεργετική, προκάλεσε εφηνουχασμό και ανέστειλε τις ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις. Το αποτέλεσμα ήταν να δημιουργηθούν, σταδιακά, ένα ισχυρό καταναλωτικό πρότυπο, υψηλή ροπή προς εισαγωγές, συνεχή δημοσιονομικά ελλείμματα σε όλες τις φάσεις του οικονομικού κύκλου, χαμηλή ανταγωνιστικότητα, στασιμότητα του ποσοστού των εξαγωγών σε πολύ χαμηλό επίπεδο και πολύ μεγάλο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, το υψηλότερο μεταξύ όλων των χωρών-μελών του ΟΟΣΑ.

Η διεθνής κρίση, σε συνδυασμό με αυτές τις έντονες ανισορροπίες, προκάλεσε μεγάλη διεύρυνση των επιτοκιακών περιθωρίων δανεισμού του Δημοσίου, των τραπεζών, των ιδιωτών και των επιχειρήσεων. Η διεύρυνση αυτή, παράλληλα με τη μείωση των τιμών των περιουσιακών στοιχείων, τις δυσμενείς προσδοκίες, το δυσμενές διεθνές περιβάλλον και την πιστωτική στενότητα, αναμένεται να προκαλέσει σοβαρή μείωση της ιδιωτικής κατανάλωσης και των ιδιωτικών επενδύσεων. Επειδή τα δημοσιονομικά περιθώρια χειρισμών είναι περιορισμένα, η μείωση των ρυθμών ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας είναι αναπόφευκτη. Σύμφωνα με τους διεθνείς οργανισμούς, εφέτος (το 2008) ο ρυθμός ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας θα είναι περίπου 3,2% και το 2009 μεταξύ 2% (ΔΝΤ) και 2,5% (Ευρωπαϊκή Επιτροπή), σε σύγκριση με 4% το 2007. Άλλες εκτιμήσεις που έχουν δει το φως της δημοσιότητας είναι περισσότερο απαισιόδοξες, ιδιαίτερα για το 2009.

Γιάννης Στουρνάρας

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ,
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΙΟΒΕ

**Η παιδεία,
η έρευνα
και η καινοτομία,
η ενέργεια, οι υδατικοί
πόροι, το περιβάλλον,
η δημόσια υγεία,
το Ασφαλιστικό
απαιτούν
μακροχρόνιο
σχεδιασμό**

Η διεύρυνση των επιτοκιακών περιθωρίων δανεισμού και η μείωση της ιδιωτικής δαπάνης, παρά τις αναπόφευκτες αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομική δραστηριότητα, αναμένεται να προκαλέσουν μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, ιδιαίτερα αν διατηρηθεί η χαμηλότερη τιμή του πετρελαίου και των λοιπών πρώτων υλών. Αυτό είναι ένα παράδειγμα αναγκαστικής, «τυφλής» προσαρμογής, που την επιβάλλουν οι συνθήκες.

Αν υιοθετηθεί η σωστή πολιτική και ένα νέο αναπτυξιακό πρότυπο, μπορούμε να ελαχιστοποιήσουμε τις επιπτώσεις της διεθνούς κρίσης στην ελληνική οικονομία και να επιστρέψουμε στους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης της προηγούμενης δεκαετίας. Κατ' αρχήν, και σύμφωνα με τις πλέον αντικειμενικές και νηφάλιες προβλέψεις, η διεθνής ανάκαμψη αναμένεται μεταξύ του τρίτου και του τέταρτου τριμήνου του 2009. Τρεις παράγοντες συνηγορούν σε αυτό. Πρώτον, η άμεση ανταπόκριση όλων των κυβερνήσεων και των κεντρικών τραπεζών, από τις ΗΠΑ ως την Κίνα, με τις μαζικές και πρωτοφανείς παρεμβάσεις κέυνσιανού τύπου. Δεύτερον, η μεγάλη μείωση των τιμών του πετρελαίου και των λοιπών πρώτων υλών. Τρίτον, οι θετικές προσδοκίες από το εκλογικό αποτέλεσμα στις ΗΠΑ. Βέβαια όλα αυτά περιβάλλονται από σημαντικό βαθμό αβεβαιότητας.

Το νέο αναπτυξιακό πρότυπο πρέπει να στηρίζεται σε τέσσερις άξονες: προσαρμογή της συνολικής ζήτησης, ενίσχυση της συνολικής προσφοράς, θεσμική ανασυγκρότηση, κοινωνικό κράτος.

Το νέο πρότυπο υπαγορεύει χαμηλότερη ιδιωτική και δημόσια κατανάλωση (δηλαδή υψηλότερη ιδιωτική και δημόσια αποταμίευση), υψηλότερες εξαγωγές, περισσότερο ανταγωνιστικά προϊόντα και υπηρεσίες, περισσότερο αποτελεσματικό κοινωνικό κράτος. Επειδή η προσαρμογή είναι σημαντική, ο χρόνος που απαιτείται για την υλοποίησή της είναι επίσης σημαντικός. Η συμμετοχή στην ευρωζώνη προσφέρει, ευτυχώς, την πολυτέλεια του χρόνου, αρκεί το πολιτικό σύστημα της χώρας να ανταποκριθεί έγκαιρα στην πρόκληση των καιρών.

Τα κύρια μέσα για την επίτευξη της προσαρμογής είναι οι δημόσιες δαπάνες και τα δημόσια έσοδα για την αύξηση της δημόσιας αποταμίευσης, τα φορολογικά και τα ασφαλιστικά κίνητρα για την αύξηση της ιδιωτικής αποταμίευσης και της απασχόλησης, καθώς και η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας για την αύξηση των εξαγωγών και τη μείωση των εισαγωγών. Η δημοσιονομική προσαρμογή πρέπει να στηριχθεί σε προτεραιότητες και επιλογές: Δεν είναι εφικτό να έχουμε και υψηλές συντάξεις και υψηλές αμειβόμενες δαπάνες και

υψηλές δαπάνες παιδείας και υγείας και χαμηλούς φόρους. Πρέπει να επιλέξουμε.

Η ανταγωνιστικότητα είναι το καταλυτικό μέσο προσαρμογής για την υλοποίηση του νέου προτύπου. Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας επιτυγχάνεται με την αναβάθμιση της δημόσιας παιδείας σε όλες τις βαθμίδες της, την προώθηση της έρευνας και της καινοτομίας, την κατάργηση των αναχρονιστικών και πελατειακών περιορισμών στη λειτουργία του ανταγωνισμού των αγορών αγαθών και υπηρεσιών, το άνοιγμα των κλειστών επαγγελματιών, την κατάργηση των γραφειοκρατικών εμποδίων στην άσκηση επιχειρηματικότητας, την προσέλκυση ξένων επενδύσεων και την αποτελεσματική λειτουργία ενός σύγχρονου κράτους δικαίου. Το κράτος αυτό δεν θα είναι επιχειρηματίας, αλλά θα παρέχει υψηλής ποιότητας κοινωνικές υπηρεσίες παιδείας, υγείας, κοινωνικής ασφάλισης, πολιτισμού και περιβάλλοντος, προσβάσιμες σε όλους, εξασφαλίζοντας ίσες ευκαιρίες. Θα αναβαθμίσει τη δημόσια διοίκηση, θα κατασκευάζει και θα συντηρεί υποδομές σε συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα, θα εποπτεύει τις αγορές, θα επιβάλλει κανόνες ανταγωνισμού και χρηστής εταιρικής διακυβέρνησης, θα αναβαθμίσει το σύστημα απονομής δικαιοσύνης και τις ανεξάρτητες αρχές, θα εφαρμόσει ένα αποτελεσματικό και δίκαιο φορολογικό σύστημα, κυρίως όμως θα θέτει μακροχρόνιους αναπτυξιακούς και κοινωνικούς στόχους και θα εξασφαλίζει τα μέσα επίτευξής τους. Σήμερα η οικονομική πολιτική εξαντλείται στον βραχυπρόθεσμο ορίζοντα. Πρέπει όμως να γνωρίζουμε πού πάμε τα επόμενα δέκα χρόνια. Η παιδεία, η έρευνα και η καινοτομία, η ενέργεια, οι υδατικοί πόροι, το περιβάλλον, η δημόσια υγεία, το Ασφαλιστικό, απαιτούν μακροχρόνιο σχεδιασμό.

Αποτελεσματική και ανταγωνιστική δημόσια παιδεία, απελευθερωμένες αγορές, αποτελεσματικό κοινωνικό και εποπτικό κράτος, δίκαιο και αποτελεσματικό φορολογικό σύστημα, επιλογή και αξιολόγηση δημοσίων δαπανών είναι οι πέντε βασικές κατευθύνσεις με στόχους τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας την εξασφάλιση της συνέχισης υψηλών ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης, την προσαρμογή των δημοσίων οικονομικών και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και τη δίκαιη διανομή των καρπών της οικονομικής ανάπτυξης. ●

Το θέμα αυτό αναπτύσσεται εκτενώς στο βιβλίο των Γιάννη Στουρνάρα και Μαρίας Αλμπάνη με τίτλο: «Η Ελληνική Οικονομία μετά την κρίση: Αναζητώντας ένα νέο αναπτυξιακό πρότυπο», Εκδόσεις ΙΟΒΕ, Νοέμβριος 2008.

Προϋπολογισμός και οικονομική κρίση

Οι δυνατότητες είναι περιορισμένες και πρέπει να τεθούν σαφείς προτεραιότητες

Το φάσμα της ύφεσης της παγκόσμιας οικονομίας είναι προ των πυλών. Όλες οι ενδείξεις είναι ότι η ελληνική οικονομία θα δοκιμαστεί σημαντικά, αλλά αυτό δεν φαίνεται να το αποδέχεται η κυβέρνηση, αφού στον προϋπολογισμό που κατέθεσε πριν από λίγες ημέρες προβλέπει για το 2009 αύξηση του ΑΕΠ κατά 2,7%. Όλες όμως οι ενδείξεις οδηγούν στην άποψη ότι το 2009 και το 2010 θα είναι χρονιές χαμηλής οικονομικής δραστηριότητας και αύξησης της ανεργίας. Εύλογο επομένως το ερώτημα για το τι μπορεί να κάνει το κράτος για να βοηθήσει την οικονομία να μην περάσει σε ύφεση. Οι περισσότεροι διεθνείς οργανισμοί αλλά και οικονομικοί αναλυτές προτείνουν χαλάρωση της νομισματικής πολιτικής και επεκτατική δημοσιονομική πολιτική.

Μετά την ένταξή μας στην Ευρωζώνη το μοναδικό εργαλείο μακροοικονομικής πολιτικής που έχει η χώρα μας στη διάθεσή της είναι η δημοσιονομική πολιτική. Είναι απόλυτα λογικό επομένως να θεωρείται από πολλούς επιτακτικό να εξαντλήσει η κυβέρνηση τα όρια των δυνατοτήτων που έχει για άσκηση αντικυκλικής πολιτικής. Στη χώρα μας έχουμε ακούσει πολλές φωνές να ζητούν την άσκηση μιας κείνσιανής πολιτικής αντίστοιχης με εκείνη που γνωρίσαμε στο παρελθόν. Εκείνο όμως που δεν πρέπει να μας διαφεύγει είναι ότι η γενικευμένη συνταγή της επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής δεν μπορεί να έχει την ίδια έκταση και την ίδια σύνθεση σε όλες τις χώρες. Για μια μεγάλη και σχετικά κλειστή οικονομία όπως οι ΗΠΑ η παραδοσιακή κείνσιανή συνταγή έχει χρησιμοποιηθεί κατά κόρον ως μέσο αντικυκλικής πολιτικής. Ισχύει όμως το ίδιο και για μια μικρή ανοιχτή οικονομία, όπως η Ελλάδα, η οποία είναι και μέλος της ΟΝΕ; Η απάντηση στο ερώτημα δεν είναι εύκολη.

Η Ελλάδα αντιμετωπίζει σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα, με προεξάρχοντα εκείνο του μεγάλου ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και εκείνο του μεγάλου δημόσιου χρέους. Μόνο για εξυπηρέτηση του χρέους ξοδεύει περί τα 11-12 δισ. ευρώ κάθε χρόνο. Επιπλέον οι μελλοντικές πιέσεις για αύξηση του χρέους από τη γήρανση του πληθυσμού είναι πολύ μεγάλες. Τους τελευταίους μήνες μάλιστα και με αποκορύφωση στην περίοδο της χρηματοπιστωτικής κρίσης η διαφορά επιτοκίου με το οποίο δανείζεται το ελληνικό κράτος σε σχέση με το γερμανικό αυξήθηκε πάνω από 150 μονάδες βάσης. Με δεδομένη την ανάγκη για αναχρηματοδότηση δανείων το 2009 που ξεπερνούν τα 40 δισ. ευρώ για το Δημόσιο και περί τα 10-15 δισ. για τον ιδιωτικό τομέα, γίνεται

Βασίλης Θ. Ράπανος
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

αντιληπτό ότι η χώρα θα αντιμετωπίσει σημαντικές δυσκολίες για εξεύρεση πόρων σε αγορές οι οποίες μετά την κρίση έχουν περιορισμένη ρευστότητα. Επιπλέον, οι εισροές πόρων που είχαμε από το εξωτερικό, κυρίως λόγω της ναυτιλίας, θα περιοριστούν σημαντικά λόγω της κρίσης.

Με αυτά τα δεδομένα και με τη μεγάλη αβεβαιότητα που υπάρχει είναι φανερό ότι τα περιθώρια για επεκτατική πολιτική το 2009 είναι περιορισμένα. Και αυτό επειδή τα τελευταία χρόνια, στο όνομα της ήπιας προσαρμογής, δεν έγινε καμία προσπάθεια για ουσιαστική δημοσιονομική προσαρμογή και εξυγίανση. Η εξοικονόμηση των 10 δισ. ευρώ από τον περιορισμό της σπατάλης που ευαγγελιζόταν η Νέα Δημοκρατία πριν από το 2004 όχι μόνο δεν επιτεύχθηκε αλλά έχουμε και αύξηση της σπατάλης. Αξίζει να αναφερθεί μόνο ένα στοιχείο: από το 2003 ως το 2008 οι μισθοί της κεντρικής κυβέρνησης αυξήθηκαν κατά 40% περίπου, όταν η αύξηση του πλη-

θωρισμού ήταν λίγο πάνω από το 15%. Αυτό δεν οφείλεται φυσικά σε πραγματικές αυξήσεις μισθών όσο σε προσλήψεις, οι οποίες την ίδια περίοδο ήταν τουλάχιστον 60.000, με βάση τα επίσημα στοιχεία. Ετσι η κρίση μάς βρίσκει απροετοίμαστους και ο προϋπολογισμός μας δεν έχει τα περιθώρια τα οποία θα επέτρεπαν να ασκηθεί μια δημοσιονομική πολιτική που θα βοηθούσε να περιοριστούν οι αρνητικές επιπτώσεις της κρίσης.

Κάτω από αυτές τις δύσκολες συνθήκες η κυβέρνηση όφειλε να πει την αλήθεια για την οικονομία και να ζητήσει από όλους κατανόηση και συστράτευση για το ξεπέρασμα της κρίσης. Αντί γι' αυτό παρουσίασε έναν προϋπολογισμό ο οποίος είναι πλασματικός, αφού οι στόχοι ούτε του 2008 ούτε του 2009 είναι επιτεύξιμοι. Ακόμη και αν δεχθούμε τις υποθέσεις της κυβέρνησης για αύξηση του ΑΕΠ και του πληθωρισμού, και πάλι οι στόχοι του προϋπολογισμού είναι εξωπραγματικοί. Αλήθεια ποιος πιστεύει ότι τα έσοδα του 2009 θα αυξηθούν κατά 13%, όταν η ονομαστική αύξηση του ΑΕΠ θα είναι, αν είναι, μόλις 5,9%; Πιστεύει κανείς ότι το 2008 τα αποθεματικά των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης και των ΟΤΑ είναι μεγαλύτερα από εκείνα του 2007 κατά 2,2 δισ. ευρώ, μετά και τη δραματική μείωση των τιμών στο Χρηματιστήριο; Μια στοιχειωδώς λογική προσέγγιση των μεγεθών μάς οδηγεί σε δημοσιονομικό έλλειμμα για το 2008 και το 2009 κοντά στο 4% του ΑΕΠ.

Ακόμη όμως και μέσα στα περιορισμένα περιθώρια που υπάρχουν η κυβέρνηση δεν έχει διατυπώσει σαφείς προτεραιότητες. Οι δημόσιες επενδύσεις μειώνονται, οι ενισχύσεις στα χαμηλά εισοδηματικά στρώματα είναι ισχνές και ο προϋπολογισμός διαπνέεται από τον φόβο μην ξεπεράσει το έλλειμμα το 3% του ΑΕΠ. Η κυβέρνηση υποστηρίζει ότι θα αυξήσει τις κοινωνικές δαπάνες αν της το επιτρέψει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Όλα τα προηγούμενα χρόνια που το έλλειμμα ξεπερνούσε το 3% της το επέτρεπε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή; Δυστυχώς επικρατεί πνεύμα πανικού, που είναι ο χειρότερος σύμβουλος σε περιόδους κρίσης.

Ζούμε σε περίοδο κρίσης με δυσοίωνες προοπτικές και χωρίς πυξίδα για το μέλλον. Μαγικές συνταγές δεν υπάρχουν. Η χώρα χρειάζεται ένα μεσοπρόθεσμο σχέδιο οικονομικής ανόρθωσης, που θα ξεκινά με την ειλικρινή περιγραφή της πραγματικότητας και δεν θα θυσιάζει τις προοπτικές της χώρας στο βραχυχρόνιο κομματικό κόστος. Το παράδειγμα της περιόδου 1994-1999 μπορεί να είναι ο οδηγός για την έξοδο της χώρας από την κρίση. ●

ΙΔΕΕΣ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Συγκαλύπτει ευθύνες, αποκαλύπτει προβλήματα

Συνέπειες της υποκατάστασης της προγραμματικής πολιτικής με μια επικοινωνιακή διαχείριση

Η ελληνική οικονομία βρίσκεται αντιμέτωπη με μια διπλή κρίση – την παγκόσμια και την ενδογενή κρίση του δικού της αναπτυξιακού μοντέλου. Ήδη από το φθινόπωρο του 2007 η ραγδαία επιδείνωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών (που έφθασε στα τέλη του '07 το ιστορικό του μέγιστο) έδειχνε ότι εξαπλώνεται η δυναμική του μοντέλου. Η έκρηξη της παγκόσμιας κρίσης στα καθ' ημάς επιβράδυνε απότομα τον υψηλό ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης (που άντεξε περί τα 15 χρόνια) και επιτάχυνε την ανοιχτή εκδήλωση της «ελληνικής» οικονομικής κρίσης συγκαλύπτοντας τελικά τα βαθύτερα αίτια του ελληνικού οικονομικού ζητήματος. Εξάλλου, είναι εν μέρει φυσιολογικό την ώρα της κρίσης η προσοχή να επικεντρώνεται στις άμεσες και βραχυπρόθεσμες απαντήσεις-παρεμβάσεις και να αγνοούνται πιο μακροπρόθεσμες στρατηγικές θεωρήσεις των προβλημάτων. Δεν πρέπει όμως να διαφεύγουν της προσοχής μας ορισμένα θεμελιώδη ερωτήματα που αφορούν την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, τη θέση του ελληνικού παραγωγικού, τεχνολογικού και επιχειρηματικού συστήματος στο πλαίσιο του διεθνούς καταμερισμού εργασίας και – κυρίως – τη γρήγορη επάνοδο της ελληνικής οικονομίας σε μια αναζωογονημένη και διατηρήσιμη αναπτυξιακή τροχιά. Με άλλα λόγια, το κεντρικό διακύβευμα θα έπρεπε να συνοψίζεται στην ενδυνάμωση της προσαρμοστικής αποδοτικότητας της ελληνικής οικονομίας ώστε να διασφαλιστεί η μακροχρόνια βιωσιμότητά της σε κοινωνικά αποδεκτά επίπεδα.

Αντίστοιχο πρόβλημα διαρθρωτικής προσαρμογής είχε αντιμετωπίσει η ελληνική οικονομία και στα μέσα της δεκαετίας του '90. Η μακροοικονομική καθήλωση της ανάπτυξης της ήταν μια εμπεδωμένη πραγματικότητα, ενώ ήταν απτός ο κίνδυνος να μείνει εκτός των διαδικασιών της ευρωπαϊκής νομισματικής ενοποίησης – με συνέπειες που σήμερα γίνονται κατανοητές και στον πλέον δύσπιστο. Η επιτυχία του στρατηγικού εγχειρήματος ένταξης στο ευρώ είναι ακόμη μεγαλύτερη, καθώς στο ίδιο διάστημα (1996-2004) η Ελλάδα είχε την ανετότερη εισοδηματική πολιτική στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 15 και δεν σηματοδεύτηκε από την αύξηση των εισοδηματικών ανισοτήτων (όπως συνέβη στον υπόλοιπο κόσμο) σύμφωνα με τα ευρήματα ελληνικών αλλά και πρόσφατων διεθνών μελετών (π.χ. του ΟΟΣΑ).

Μετά το 2004 η μεγεθυντική δυναμική διατηρείται μεν, επιβραδύνεται δε, καθώς η ελληνική οικονομία αρχίζει να λαχανιάζει. Η δυναμική των παραγόντων που κι-

Γιάννης Καλογήρου

ΑΝΑΠΛ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΣΤΟ ΕΜΠ

Το δίδαγμα που ανέδειξε η κρίση που βιώνουμε είναι πως η αυτοномηση της οικονομίας του χαρτιού από την πραγματική οικονομία σε συνδυασμό με μια δογματική – σχεδόν μεταφυσική – πίστη στην ικανότητα αυτορρύθμισης των αγορών ήταν καταστροφική

νούσαν τη μεγέθυνση σταδιακά εξαντλείται και το παραγωγικό σύστημα εμφανίζει σημεία κόπωσης. Η ευνοϊκή διεθνής οικονομική συγκυρία, η ισχυρή προικοδότηση με πόρους του Γ' ΚΠΣ, η συμμετοχή στην Ευρωζώνη και η φόρα από την κεκτημένη ταχύτητα της προηγούμενης περιόδου δεν μπόρεσαν να συγκρατήσουν την αποτυχία της οικονομικής διαχείρισης μετά το 2004. Και είναι αυτή η αποτυχία που υπονομεύει σήμερα τη δυνατότητα του ελληνικού κράτους να προσδώσει μια ισχυρή δημοσιονομική ώθηση στην ελληνική οικονομία προκειμένου να αντιμετωπισθεί άμεσα και βραχυπρόθεσμα η επερχόμενη ύφεση.

Η θεώρηση εξάλλου της οικονομικής στρατηγικής ως τεχνάσματος για την εξυπηρέτηση κομματικών και άλλων επικοινωνιακών σκοπιμοτήτων (όπως συνέβη για παράδειγμα με τη διαβόητη «απογραφή» και την αποτυχημένη απόπειρα για μια τεχνητή διόγκωση του εθνικού προϊόντος) αποπροσανατόλισε την οικονομική πορεία της χώρας. Κυρίως όμως η συγκεκριμένη κυβερνητική φιλοσοφία διέβρωσε την απαραίτητη αξιοπιστία της οικονομικής πολιτικής, ενώ απεσύρθη η προσοχή από το «σταυρικό» πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας, που είναι η θέση του ελληνικού παραγωγικού και επιχειρηματικού συστήματος στο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον.

Η αμφίπλευρη ανταγωνιστική πίεση που δεχόμαστε τόσο από φθηνότερους όσο και από ποιοτικότερους παραγωγούς επιδεινώνει το ήδη υπάρχον πρόβλημα, που οφειλόταν σε ορισμένες κρίσιμες συστημικές υστερήσεις (που σταδιακά επιδεινώθηκαν) στο γνωσιακό και τεχνολογικό υπόβαθρο, τη φύση της επιχειρηματικότητας, τη λειτουργία και την επίδοση του συστήματος εκπαίδευσης, έρευνας και καινοτομίας, τις διοικητικές πρακτικές, την αποδοτικότητα και την αποτελεσματικότητα στη χρήση των διαθέσιμων πόρων (φυσικών, ενεργειακών, χρηματικών, ανθρώπινων, γνωσιακών, τεχνολογικών), τις περιβαλλοντικές επιδόσεις.

Η πορεία επανόδου σε μια νέα αναπτυξιακή τροχιά δεν θα είναι αυτόματη. Μετά την ύφεση ελλοχεύει ο κίνδυνος μιας μακράς καθήλωσης της ελληνικής οικονομίας και μιας επώδυνης επιδείνωσης της θέσης της στο παγκόσμιο σύστημα. Η στρατηγική απάντηση στον κίνδυνο αυτό υποδεικνύει τη βελτίωση της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας των κρατικών και παραγωγικών δομών, αντιστέλλοντας έτσι την έννοια μιας ευφυούς και ποιοτικής δημόσιας παρέμβασης με την έννοια που είχε η ανάμειξη του κράτους στην οικονομία κατά τις δεκαετίες του '70 και του '80. Ο ρόλος των συνθήκες εξάλ-

λου υπαγορεύουν την ανάγκη προσανατολισμού της ελληνικής οικονομίας προς ένα αποδοτικότερο και φιλικότερο προς το περιβάλλον αναπτυξιακό πρότυπο υψηλότερης ποιότητας.

Η αναζωογόνηση του αναπτυξιακού προτύπου της χώρας θα μπορούσε, τέλος, να εξυπηρετηθεί από μια στρατηγική που (ενδεικτικά) θα περιελάμβανε:

- Την ενοποίηση των πολιτικών για την έρευνα, την τεχνολογία, την καινοτομία και τη διάχυση της γνώσης, προβλέποντας και μια δεσμευτική σταδιακή ετήσια αύξηση (π.χ. κατά 0,1 % του ΑΕΠ) της χρηματοδότησης της έρευνας.

- Την ενδυνάμωση του ανθρώπινου δυναμικού με μια συνολική μακροχρόνια πολιτική για την αναβάθμιση της εκπαίδευσης (όλων των βαθμίδων) και την κατάρτιση.

- Τη δημιουργία μιας νέας αποδοτικότερης – και με περιβαλλοντικά κριτήρια – ενεργειακής οικονομίας με έμφαση στην εξοικονόμηση, την ανακύκλωση και τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

- Την ενεργοποίηση της δημόσιας ζήτησης, με την ανάπτυξη αγοραστικών πρακτικών που ευνοούν την αξιοποίηση αποτελεσμάτων έρευνας και την καινοτομία.

- Την ανάπτυξη σύγχρονων δημόσιας προβάσιμων ευρωζωνικών υποδομών (π.χ. οπτική ίνα στο σπίτι).

- Τη λειτουργική αξιοποίηση των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών στη δημόσια διοίκηση και την τοπική αυτοδιοίκηση (π.χ. ψηφιακές πόλεις) με την ανάπτυξη ανοιχτών συστημάτων και τη χρήση ανοιχτού και ελεύθερου λογισμικού.

- Την καλλιέργεια της επιχειρηματικότητας που βασίζεται στη γνώση με επικέντρωση π.χ. στους φοιτητές των πολυτεχνείων αλλά και άλλων ειδικοτήτων.

- Την ανάπτυξη του αποθέματος της δημόσιας διαθέσιμης γνώσης ως μηχανισμού ενίσχυσης των ροών γνώσης, της αποδοτικότητας, της δημιουργικότητας και της καινοτομίας.

- Τον σχεδιασμό και την υλοποίηση δημόσιων πολιτικών που βασίζονται στην τεκμηριωμένη γνώση και την κοινωνικο-οικονομική έρευνα.

Συμπερασματικά, το δίδαγμα που ανέδειξε η κρίση που βιώνουμε είναι πως η αυτονομηση της οικονομίας του χαρτιού από την πραγματική οικονομία σε συνδυασμό με μια δογματική – σχεδόν μεταφυσική – πίστη στην ικανότητα αυτορρύθμισης των αγορών ήταν καταστροφική. Στα καθ' ημάς η κρίση έδειξε επιπροσθέτως τα όρια, αλλά και τους κινδύνους υποκατάστασης της προγραμματικής πολιτικής με μια επικοινωνιακή διαχείριση. Διότι έτσι και το καράβι της οικονομίας έμεινε ακυβέρνητο και το λιμάνι... έφυγε. ●

Δημοσιονομική πολιτική: νέα εποχή, νέες ευκαιρίες

Κλειδί για την επιτυχή αντιμετώπιση της κρίσης η αξιοπιστία του κράτους

Η δράση για την έξοδο από την κρίση θα υφανθεί στο μεγάλο πεδίο της δημοσιονομικής πολιτικής και μάλιστα της δημόσιας επένδυσης. Η οικονομική ύφεση θα επιφέρει πτώση της παραγωγής, των επενδύσεων και της απασχόλησης. Η δημοσιονομική πολιτική θα ρυθμίσει την αντιμετώπιση της ύφεσης. Από τότε που οι κείνσιανές αντιλήψεις παραμερίστηκαν από νεοφιλελεύθερες ιδέες η δημοσιονομική πολιτική πέρασε σε δεύτερη μοίρα. Ενώ μπορεί να είναι ισχυρό και αποτελεσματικό εργαλείο η χρήση του απονευρώθηκε και συρρικνώθηκε σε μονότονα καθήκοντα: ισοσκέλιση προϋπολογισμού, μείωση χρέους.

Αντιθέτως, η νομισματική πολιτική αποθεώθηκε. Οι κεντρικές τράπεζες ανεξαρτητοποιήθηκαν ώστε να την ασκούν ανεπηρέαστα. Τα επιτόκια έγιναν υπέρτατο αναπτυξιακό εργαλείο. Μερικοί μάλιστα τα αναγόρευσαν σε κοινωνικό εργαλείο. Ο Γκρίνσπαν γράφει ότι με εύκολα δάνεια οι φτωχοί των ΗΠΑ μετατρέπονταν σε μικροϊδιοκτήτες-θιασώτες του καπιταλισμού. Αυτή η «κοινωνική» αντίληψη πυροδότησε την κρίση που βιώνουμε σήμερα: τις υποθήκες μειωμένης εξασφάλισης... Όπως προσφυώς, όμως, γράφηκε, διερχόμαστε περίοδο χαμηλών επιτοκίων αλλά ακριβού χρήματος. Όταν τα επιτόκια δεν μπορούν να επιδράσουν στο κόστος χρήματος, η νομισματική πολιτική έχει εξαντλήσει τα όριά της.

Ο ρόλος του κράτους

Οι ιδεοληψίες που χρόνια κυριάρχησαν για το κράτος εκπορεύθηκαν από τρία αξιώματα: Πρώτον, το κράτος δεν αυτοπειθαρχείται και οδηγείται σε υπερδανεισμό και κρίση, διαχειριζόμενο ανεξέλεγκτα το χρήμα. Δεύτερον, το κράτος διοικείται από ανθρώπους που επιδιώκουν ιδιωτικά οφέλη από τη διαχείριση δημόσιας περιουσίας οι οποίοι συσκοτίζουν τις δράσεις τους μέσα από πολύπλοκους λογιστικούς λαβυρίνθους. Τρίτον, το κράτος ασκεί μονοπωλιακά τη φορολογική του εξουσία και υπερφορολογεί την κοινωνία. Τα τρία αξιώματα οδηγούν ευθέως στη συνταγή: περιορισμοί στον δημόσιο δανεισμό, ιδιωτικοποίηση δημόσιων περιουσιακών στοιχείων, μείωση φόρων. Μέσα σε αυτό το τρίπτυχο εξυφάνθηκε ο ευνοχισμός της δημοσιονομικής πολιτικής.

Τα ίδια αξιώματα επαληθεύονται σήμερα, κατά ιστορική ειρωνεία, στον χρηματοοικονομικό τομέα. Η αγορά δεν αυτοπειθαρχείται και οι επιχειρήσεις οδηγούνται σε υπερδανεισμό και κρίση. Οι τράπεζες και τα επενδυτικά κεφάλαια διοικούνται από ανθρώπους που επιδιώκουν ιδιωτικά οφέλη, διαχειριζόμενοι συλλογική περιουσία, και συσκοτίζουν τη δράση τους σε λογιστικούς λαβυρίνθους. Με τη δημιουργία πελώριων

Σταύρος Β. Θωμαδάκης

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ,
ΠΡΩΗΝ ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΚΕΦΑΛΑΙΑΓΟΡΑΣ

αφορολόγητων κερδών, μέσα από αδιαφανείς «καινοτομίες», μειώνουν μονομερώς τη φορολογία του κεφαλαίου.

Η επάνοδος της δημοσιονομικής διαχείρισης στην κεντρική σκηνή δεν σημαίνει ούτε κράτος απειθάρχητο ούτε ανεξέλεγκτα ελλείμματα. Η υπερχρέωση – δημόσια ή ιδιωτική – είναι βαρίδι στην ανάπτυξη και στην κοινωνική δικαιοσύνη. Η δύναμη της δημοσιονομικής πολιτικής είναι ότι μέσω των δυνατοτήτων αλλαγής στη σύνθεση φόρων και δαπανών μπορεί να επιφέρει σημαντικότερα αποτελέσματα ακόμη και με αναλλοίωτα συνολικά μεγέθη. Η ικανότητα να στοχοθετούνται κοινωνικές ομάδες προσφέρει μεγάλη ευελιξία στην δημοσιονομική πολιτική ως εργαλείο κοινωνικής προστασίας, κάτι που σήμερα δεν βλέπουμε. Η ικανότητα να προγραμματίζονται και να εκτελούνται επενδύσεις είναι εργαλείο διαχρονικής σταθερότητας. Ούτε αυτό γίνεται τώρα. Πρέπει επιτέλους να εγκατασταθεί.

Το μεγάλο κλειδί για την επιτυχία στην αντιμετώπιση της κρίσης είναι η αξιοπιστία και η διαχρονική συνοχή της δημοσιονομικής πολιτικής. Πρέπει όμως να ξεπερασθεί η σημερινή ανυποληψία και καχυποψία για τα κρατικά μέτρα. Με τη νέα πολιτική το κράτος μπορεί να επενδύσει σε απαιτούμενα δημόσια αγαθά αλλά και να δημιουργήσει σταθερό πλαίσιο προσδοκιών στους φορείς της οικονομίας. Η σημερινή κρίση στην Ελλάδα επιτείνεται από τις δυσάρεστες εκπλήξεις που η δημοσιονομική διαχείριση επισφραγίζει στην οικονομία. Πώς άραγε ωφελεί την παραγωγικότητα το ότι σε κάθε δυσκολία του δημόσιου κορβανά η Εφορία επιπίπτει σε χιλιάδες μικροεπιχειρήσεις, συλλέγοντας εκβιαστικά έσοδα; Η κατάργηση της φορολογικής αυθαιρεσίας απελευθερώνει την επιχειρηματικότητα και περιστέλλει το παρα-οικονομείν.

Η θεσμική υποδομή

Οι θεσμοί που υποστηρίζουν την άσκηση της δημοσιονομικής πολιτικής έχουν μεγάλη ανάγκη μεταρρύθμισης. Αποτελεσματικότητα και αξιοπιστία δεν υπάρχουν χωρίς θεσμική υποδομή. Τα λογιστικά και ελεγκτικά πρότυπα του δημόσιου τομέα, οι αρχές διακυβέρνησης της δημόσιας περιουσίας και οι αρχές δεοντολογίας της δημόσιας εξουσίας αποτελούν θεμελιώδη σώματα κανόνων που συγκεκριμενοποιούν την έννοια του δημόσιου συμφέροντος. Και αυτά στην Ελλάδα χρειάζονται θέσπιση εκ του μηδενός ή γενναία μεταρρύθμιση, με στόχους την επανοικοδόμηση εμπιστοσύνης στο κράτος ως διαχειριστή, τη διαχρονική αλληλουχία των δημόσιων λογιστικών, τη διαχειριστική σωφροσύνη που, χωρίς γραφειοκρατικούς νομικισμούς, θα ενσωματώσει κριτήρια κοινωνικής ωφέλειας.

Πλείστα παραδείγματα αναδεικνύουν τις ανάγκες μεταρρύθμισης της θεσμικής υπο-

δομής. Πρώτον, η περίφημη «δημοσιονομική απογραφή» του 2004. Ουσιαστικά επρόκειτο για αλλαγή μεθόδου στον λογιστικό χειρισμό δαπανών με διαχρονική διάσταση. Η «απογραφή» απέδειξε πόσο χειραγωγήσιμα είναι μεγέθη όπως τα ελλείμματα και η χρονική διάταξή τους. Η αρχή της σταθερότητας των λογιστικών πρακτικών πρέπει να κατοχυρωθεί για να επανέλθει η αξιοπιστία στα δημόσια οικονομικά. Η χρήση διεθνώς καθιερωμένων κανόνων όπως τα «διεθνή λογιστικά πρότυπα του δημόσιου τομέα» είναι επιβεβλημένη. Αυτή θα επιτρέψει να πραγματοποιείται και ο έλεγχος στο τέλος κάθε χρήσης, όχι έπειτα από χρόνια όπως γίνεται σήμερα.

Δεύτερο παράδειγμα η βραδύτητα και γραφειοκρατική προσέγγιση των μηχανισμών δημοσιονομικού ελέγχου. Η σημασία του ελεγκτικού έργου είναι τεράστια αφού αυτό αποτελεί πυλώνα της αξιοπιστίας, αλλά μπορεί να παρεμποδίσει την αποτελεσματικότητα της πολιτικής. Ο έλεγχος της νομιμότητας των δαπανών οφείλει προσήκουσα βαρύτητα στη σκοπιμότητα, και ιδίως στη διαχρονική συνέχεια και συνέπεια των δαπανών. Ο ελεγκτής πρέπει να ασκεί κρίση, αμερόληπτη και ουσιαστική. Αν μάλιστα, όπως προβέβη, δοθεί έμφαση στη δημόσια επένδυση, και αν αυτή διευρυνθεί για να περιλάβει τη δημιουργία ανθρώπινου και κοινωνικού κεφαλαίου, τότε οι αρχές που διέπουν τον έλεγχο θα πρέπει να χωρέσουν νέες οντότητες και σκοπιμότητες. Το σώμα «διεθνών ελεγκτικών προτύπων» για δημόσιες δράσεις είναι απαραίτητη θεσμική διέξοδος.

Τρίτο παράδειγμα το «σκάνδαλο των δομημένων ομολόγων» στα οποία επένδυσαν πελώρια ποσά τα ασφαλιστικά ταμεία. Το συμπέρασμα από το περιστατικό – που διέλαθε του δημόσιου διαλόγου – είναι το μέγα κενό στους θεσμούς διακυβέρνησης της δημόσιας περιουσίας. Τα τοξικά ομόλογα επιστράφηκαν μεν ευτυχώς στον εκδότη τους, αλλά καμία μεταρρύθμιση της διακυβέρνησης των ασφαλιστικών ταμείων δεν ακολούθησε. Ευρωπαϊκή νομοθεσία θέτει υψηλά κριτήρια διακυβέρνησης και διαφάνειας όταν πρόκειται για ιδιώτες διαχειριστές συλλογικών κεφαλαίων (π.χ. αμοιβαίων κεφαλαίων). Επείγει να θεσπισθούν τουλάχιστον αντίστοιχες απαιτήσεις για δημόσιους διαχειριστές. Ελείψε όμως ως τώρα η μεταρρυθμιστική βούληση.

Διμέτωση δράση

Οι μεταρρυθμίσεις των δημοσιονομικών θεσμών απαιτούν αφενός μεν τον σχεδιασμό των ελληνικών ρυθμίσεων, αφετέρου δε την ανάληψη πρωτοβουλιών για εναρμονισμένη δημοσιονομική μεταρρύθμιση στην Ευρώπη. Θα είναι εξαιρετική ευκαιρία να βρεθεί πάλι η Ελλάδα στον πυρήνα των ευρωπαϊκών σχεδιασμών. ●

ΙΔΕΕΣ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Μαντεύοντας την επόμενη ημέρα

Προϋποθέσεις για την ισχυροποίηση και τη σταθερότητα των ελληνικών τραπεζών

Οι τελευταίοι 16 μήνες έχουν ταυτισθεί με γεγονότα πρωτόγνωρα για το παγκόσμιο χρηματοοικονομικό σκηνικό γενικότερα και την ελληνική τραπεζική αγορά ειδικότερα:

Κατάρρευση τραπεζικών ιδρυμάτων με μεγάλη ιστορία και ακόμη μεγαλύτερο μέγεθος. Πτώση των αγορών χρήματος, ομολόγων και μετοχών σε επίπεδα που ήταν αδύνατον να προβλεφθούν έστω και εβδομάδες πριν από την έναρξη του εκάστοτε καθοδικού κύκλου. Ελλείμμα εμπιστοσύνης στη σταθερότητα και στην υγεία του τραπεζικού συστήματος τόσο εκτός όσο και εντός των τειχών του χρηματοπιστωτικού τομέα. Και, φυσικά, επαναφορά της ανάμειξης του κράτους στο μετοχικό κεφάλαιο και στις λειτουργίες των τραπεζών.

Ως γνωστόν, η κρίση του παγκόσμιου χρηματοοικονομικού τομέα στις ημέρες που διανύουμε είχε ως αφορμή την κρίση της αγοράς στεγαστικών δανείων χαμηλής πιστοληπτικής ποιότητας (subprime mortgages). Για το γεγονός αυτό, καθώς και για τα βαθύτερα αίτια της κρίσης, έχει ήδη γίνει ευρύτατη συζήτηση. Ειδικότερα, οι υψηλού κινδύνου πρακτικές εκ μέρους των τραπεζών (κατά κύριο λόγο στις ΗΠΑ, αλλά και σε άλλες χώρες του κόσμου), η υπερβολική κερδοσκοπία, οι αδύναμες πρακτικές τιτλοποίησης, η ενδεχόμενη αμέλεια των οργανισμών πιστοληπτικής διαβάθμισης και η καθυστέρηση εκ μέρους κεντρικών τραπεζών να παρακολουθήσουν τις εξελίξεις έχουν μονοπωλήσει τις συζητήσεις όλων των παραγόντων της αγοράς στο εξωτερικό, αλλά και στην Ελλάδα.

Τα αίτια αυτά ουσιαστικά συνοψίζονται στην αλόγιστη μόχλευση τραπεζών και εταιρειών διαχείρισης κεφαλαίων, η οποία λειτούργησε πολλαπλασιαστικά ως προς τη διαμόρφωση κινδύνων και, όπως φάνηκε, στον μηχανισμό μετάδοσης της κρίσης από την αγορά ακινήτων των ΗΠΑ στο παγκόσμιο χρηματοοικονομικό σύστημα, ιδιαίτερα όταν κλονίστηκε η πίστη στη δύναμη και στη σταθερότητα του τραπεζικού συστήματος.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο δείκτης μόχλευσης (δηλαδή ο λόγος χρέους προς ίδια κεφάλαια) των πέντε μεγάλων αμερικανικών επενδυτικών τραπεζών που υπήρχαν στα τέλη του 2007 κυμαινόταν από 25,2 ως 32,5! Ο σχετικός δείκτης της Merrill Lynch, παραδείγματος χάριν, αυξήθηκε εντός της τετραετίας 2003-07 από το 15,6 στο 30,9. Τα μεγέθη αυτά υποδηλώνουν ότι μια γενική πτώση 3% στην αποτίμηση των στοιχείων ενεργητικού αρκεί για να εξαφανίσει πλήρως την κεφαλαιακή επάρκεια μιας τράπεζας.

Κατά συνέπεια, δεν πρέπει να αποτελεί έκπληξη πλέον ότι η κρίση στην αγορά των

Σπύρος Παντελιάς

ΑΝΩΤ. ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ
INVESTMENT BANKING & ASSET MANAGEMENT
ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΚΥΠΡΟΥ

ακινήτων των ΗΠΑ είχε άμεσες αρνητικές επιπτώσεις στις αγορές χρήματος και κεφαλαίου. Ενδεικτικά, οι υποβαθμίσεις εκδόσεων τιτλοποίησης στο πρώτο εξάμηνο του 2008 υπερέβησαν τα 1.500 δισ. δολ. (σε σχέση με 320 δισ. δολ. στο δεύτερο εξάμηνο του 2007), γεγονός που από μόνο του οδήγησε τις αποτιμήσεις των τίτλων αυτών σε χαμηλότερα επίπεδα.

Με τις τιμές μετοχών και εταιρικών ομολόγων να υποχωρούν, πολύ σύντομα η χρηματοοικονομική θέση των τραπεζών τέθηκε σε αμφισβήτηση όχι μόνο για το επίπεδο αποτίμησης και κερδοφορίας, αλλά για την κεφαλαιακή επάρκεια που απαιτείται για να παραμείνουν σε λειτουργία. Οι εξελίξεις αυτές είχαν με τη σειρά τους μια εξαιρετικά αρνητική επίπτωση στο επίπεδο εμπιστοσύνης που απολαμβάνουν οι τράπεζες αφενός από θεσμικούς επενδυτές και αφετέρου από την ιδιωτική τους πελατεία. Το γεγονός αυτό στέφθηκε μόνιμες πηγές άντλησης ρευστότητας τραπεζών και άλλων χρηματοοικονομικών ιδρυμάτων (κυρίως των επενδυτικών τραπεζών που παραδοσιακά στηρίζονται σε wholesale funding και όχι σε retail funding), επιδεινώνοντας τη θέση τους σε μη αναστρέψιμο βαθμό (βλ. Lehman Brothers).

Είναι πιθανόν να μην έχουμε δει ακόμη όλες τις πτυχές της κρίσης. Μάλλον θα απαιτηθεί χρόνος μέχρι διαπιστωθούν οι

τελικές επιπτώσεις στον πραγματικό τομέα της ελληνικής οικονομίας και ειδικότερα στον τραπεζικό τομέα. Είναι δυνατόν μέσα από την κρίση αυτή να προκύψουν δομές που θα ισχυροποιήσουν την ανταγωνιστική θέση των ελληνικών τραπεζών και τη δομική σταθερότητά τους; Εκτιμούμε ότι η απάντηση είναι θετική, υπό τις παρακάτω κυρίως προϋποθέσεις:

– Βελτίωση και ενίσχυση του ρυθμιστικού και εποπτικού πλαισίου (με συντονισμό των δράσεων σε υπερεθνικό επίπεδο) σε αντιδιαστολή με την ενίσχυση του κρατικού χαρακτήρα του τραπεζικού συστήματος.
– Βελτίωση των υποδομών πληροφορικής και του πλαισίου διαχείρισης κινδύνων ώστε να εξακολουθήσει να υπάρχει ισορροπία στις εργασίες των τραπεζών και στους αναλαμβανόμενους κινδύνους.

– Αναμόρφωση κανόνων αποτίμησης χαρτοφυλακίων, ιδιαίτερα σε συναλλαγές εκτός οργανωμένων αγορών, και επαναπροσδιορισμός αρχών μέτρησης και παρακολούθησης κινδύνων ώστε να βελτιωθεί η διαφάνεια και εν τέλει η αξιοπιστία των οικονομικών καταστάσεων των χρηματοοικονομικών εταιρειών.

– Αναμόρφωση πλαισίου τιμολόγησης πιστωτικών κινδύνων ώστε να λειτουργεί ουσιαστικά η σχέση αποδοτικότητας και αναλαμβανόμενων κινδύνων τόσο για τους ιδιώτες όσο και για τις επιχειρήσεις.

– Διατήρηση του πολυεθνικού χαρακτήρα των μεγάλων ελληνικών τραπεζών με λογική επέκταση των δραστηριοτήτων τους σε αγορές όπου μπορούν να προσδώσουν προστιθέμενη αξία.

– Αναμόρφωση του πλαισίου φορολόγησης κινητών αξιών ώστε να καταστεί η εγχώρια κεφαλαιαγορά ανταγωνιστική και να μπορεί να παίξει ουσιαστικό ρόλο στις εξελίξεις στον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο.

– Αναθεώρηση λειτουργίας του πλαισίου διαχείρισης περιουσίας τόσο για ιδιώτες όσο και για Ταμεία και ασφαλιστικούς οργανισμούς, προκειμένου να υπάρξει σαφές αλλά και ευέλικτο πλαίσιο διαφάνειας το οποίο θα προωθεί τα οφέλη συλλογικών επενδύσεων.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι στα χρόνια που έρχονται θα είμαστε μάρτυρες σημαντικών αλλαγών στη δομή, στο μέγεθος και στη λειτουργία των τραπεζών. Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και της σταθερότητας του χρηματοοικονομικού τομέα αποτελεί ικανή και αναγκαία συνθήκη για τη διατήρηση της οικονομίας σε σταθερή και αυτοτροφοδοτούμενη αναπτυξιακή τροχιά. Μόνο εφόσον επιτευχθεί αυτό μπορούμε να θεωρήσουμε ότι μια από τις συνέπειες της κρίσης ήταν και η ουσιαστική παρακαταθήκη για την αποφυγή της επόμενης. ●

Ποιοι ωφελούνται από τη φοροδιαφυγή

Χρειάζεται συστηματική εργασία για την καταπολέμηση αυτού του αντικοινωνικού «χόμπι»

Μια ενδιαφέρουσα ιδέα: «Αν οι φτωχοί είχαν περισσότερες ευκαιρίες φοροδιαφυγής από ό,τι οι πλούσιοι ή αν ήταν ικανότεροι σε αυτήν, τότε ο προοδευτικός πολιτικός (the egalitarian policy maker) θα είχε έναν καλό λόγο να αντιμετωπίζει τη φοροδιαφυγή με χαμόγελο επιείκειας – μέχρι ενός σημείου τουλάχιστον». Τάδε έφη Frank Cowell, καθηγητής Δημόσιας Οικονομικής στη London School of Economics.

Γνωρίζουμε τις αρνητικές παρενέργειες της φοροδιαφυγής: στερεί πολύτιμα έσοδα από το κράτος, διατηρεί τεχνητά στη ζωή μη βιώσιμες επιχειρήσεις, στρεβλώνει την αγορά εργασίας ωθώντας προς δραστηριότητες με μεγαλύτερες δυνατότητες απόκρυψης εισοδημάτων, εισάγει «οριζόντιες» ανισότητες διαφοροποιώντας το καθαρό εισόδημα φορολογουμένων από το ίδιο προ φόρου εισόδημα.

Γνωρίζουμε επίσης τις ευρύτερες τοξικές επιδράσεις της – ή θα έπρεπε: αν είχε δίκιο ο Φ. Ρούζβελτ ότι «οι φόροι είναι τα τέλη συνδρομής που πληρώνουμε για τα προνόμια που απολαμβάνουμε ως μέλη μιας οργανωμένης κοινωνίας», τότε η φοροδιαφυγή (αγαπημένο χόμπι των τσαμπατζήδων που, ενώ απαιτούν τα προνόμια, αρνούνται να πληρώσουν τα «τέλη συνδρομής») υποσκάπτει τα θεμέλια μιας τέτοιας κοινωνίας.

Μήπως όμως θα πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι η φοροδιαφυγή έχει τουλάχιστον το καλό να βοηθά τους φτωχούς να τα βγάλουν πέρα, πράγμα δύσκολο ή αδύνατο αν επρόκειτο να πληρώσουν τους φόρους που τους αναλογούν;

Ομολογουμένως, το ερώτημα έχει λογική βάση. Ανήκει στην κατηγορία των επιστημονικών ερωτημάτων, εκείνων δηλαδή που μπορούν να επαληθευτούν ή να διαψευστούν διά της εμπειρικής έρευνας. Βέβαια, για να συμβεί αυτό θα πρέπει ο ερευνητής να έχει πρόσβαση σε δυσπρόσιτα ή/και εμπιστευτικά δεδομένα, π.χ. στις φορολογικές δηλώσεις των ατόμων.

Αυτό ακριβώς είναι το ερώτημα που προσπαθήσαμε να απαντήσουμε – ο υπογράφων μαζί με την κυρία Μαρία Φλεβοτόμου, ερευνήτρια της Τράπεζας της Ελλάδος και διδακτορική φοιτήτρια στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών – με την πρόσφατη έρευνά μας για τις «Διανεμητικές επιδράσεις της φοροδιαφυγής». Η έρευνα είχε το πλεονέκτημα της πρόσβασης σε δεδομένα από 27.414 φορολογικές δηλώσεις (41.283 φορολογούμενοι συν 12.203 παιδιά και άλλα «εξαρτημένα μέλη») του οικονομικού έτους 2005 τα οποία μας παραχώρησε η Γενική Γραμ-

Μάνος Ματσαγγάνης

ΔΙΔΑΣΚΩΝ ΣΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ματεία Πληροφοριακών Συστημάτων σε ανώνυμη μορφή, αφού πρώτα αφαιρέσει οποιαδήποτε πληροφορία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την ταυτοποίηση των φορολογουμένων.

Η εκτίμηση του μεγέθους και της κατανομής της φοροδιαφυγής προϋποθέτει γνώση του δηλωθέντος στην Εφορία εισοδήματος αλλά και του πραγματικού εισοδήματος των φορολογουμένων. Εστω ότι το δείγμα μας (0,53% του συνόλου των φορολογουμένων) ήταν αρκετά αντιπροσωπευτικό ώστε να επιτρέπει την εκτίμηση του δηλωθέντος εισοδήματος με ικανοποιητική ακρίβεια. Γνωρίζουμε το πραγματικό εισόδημα για να το συγκρίνουμε με αυτό;

Εδώ η απάντηση είναι «και ναι και όχι». Χρησιμοποιήσαμε την Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών της ΕΣΥΕ, η οποία αποτελεί την κύρια πηγή πληροφόρησης για την κατανομή του εισοδήματος και συνεπώς για την εκτίμηση της φτώχειας και της ανισότητας. Ναι μεν γνωρίζαμε ότι δεν υπάρχει καμία εγγύηση για το αληθές των εισοδημάτων που δηλώνει εκεί κάθε νοικοκυριό αλλά δεχθήκαμε ως εύλογη την υπόθεση ότι τα κίνητρα απόκρυψης του εισοδήματος σε μια στατιστική έρευνα είναι ασθενή, ίσως και ανύπαρκτα, αφού τα οφέλη της απόκρυψης δεν είναι άμεσα και υλικά όπως με τη δήλωση στην Εφορία. Σε κάθε περίπτωση, το μόνο σίγουρο είναι ότι η ΕΟΠ μάς παρέχει μια ελάχιστη εκτίμηση των πραγματικών εισοδημάτων, τα οποία παραμένουν άγνωστα. Συνεπώς, προχωρήσαμε εν πλήρει συνειδήσει ότι κάθε εκτίμηση (όπως η δική μας) που βασίζεται στη σύγκριση ΕΟΠ και φορολογικών δηλώσεων μοιραία υποτιμά το πραγματικό μέγεθος της φοροδιαφυγής.

Συγκρίναμε λοιπόν το δείγμα μας των φορολογικών δηλώσεων του 2005 με δεδομένα για 17.386 άτομα σε 6.555 νοικοκυριά από την τελευταία ΕΟΠ του 2004-2005, η οποία καλύπτει την ίδια χρονική περίοδο απόκτησης των εισοδημάτων. Συγκεκριμένα χωρίσαμε τον πληθυσμό σε 16 σχετικά ομοιογενείς κατηγορίες, ανάλογα με την κύρια πηγή εισοδήματος και τη γεωγραφική περιφέρεια. Στη συνέχεια συγκρίναμε το εισόδημα της κάθε κατηγορίας όπως αναφέρεται σε καθεμιά από τις δύο βάσεις δεδομένων. Τέλος, χρησιμοποιήσαμε τον λόγο των δύο μεγεθών για να χωρίσουμε τα εισοδήματα που αναφέρονται στην ΕΟΠ στο τμήμα που δηλώνεται στην Εφορία και στο τμήμα που αποκρύπτεται. Με άλλα λόγια, δίπλα στην ήδη διαθέσιμη κατανομή του (υποτιθέμενου) «πραγματικού» εισοδήματος κατασκευάσαμε μια «συνθετική» κατανομή εισοδήματος: την κατανομή του δηλωθέντος εισοδήματος.

Τα αποτελέσματα, παρ' ότι αναμενόμενα, ήταν μάλλον εντυπωσιακά. Πραγματικά και δηλωθέντα εισοδήματα ταυτίζονται κατά 100% στην περίπτωση των συντάξεων και κατά 99,5% σε εκείνη των μισθών. Αντίθετα, το ποσοστό των αγροτικών εισοδημάτων που δηλώνεται στην Εφορία μετά βίας φτάνει το 47%, ενώ εκείνο των εισοδημάτων από ελεύθερο επάγγελμα δεν υπερβαίνει το 76%. Όσον αφορά τη γεωγραφική περιφέρεια, το δηλωθέν εισόδημα υπολογίστηκε σε 94% του συνολικού στην Αττική και από 84% ως 88% στην υπόλοιπη Ελλάδα. Τέλος, ο συνολικός λόγος δηλωθέντος και πραγματικού εισοδήματος εκτιμήθηκε σε 90,1%.

Με βάση τα παραπάνω, και χωρίς να ληφθεί υπόψη ότι μαζί με το εισόδημα αυξάνεται και το κίνητρο για φοροδιαφυγή, προέκυψε μια συνθετική κατανομή δηλωθέντος εισοδήματος που υπολείπεται της κατανομής του πραγματικού εισοδήματος κυρίως στα άκρα και μάλιστα περισσότερο στην κορυφή παρά στη βάση. Το ποσοστό απόκρυψης εισοδήματος ήταν 15% στο πλουσιότερο 10% του πληθυσμού (και έφτανε το 24% στο πλουσιότερο 1%). Αμέσως μετά, το φτωχότερο 30% του πληθυσμού απέκρυπτε το 10%-11% του εισοδήματός του. Τα δεκατημόρια 4 και 5 απέκρυπταν το 5%-6% και τα δεκατημόρια 6 ως 9 το 7%-8% του εισοδήματος.

Χρησιμοποιώντας το υπόδειγμα φόρων-παροχών Euromod «μεταφράσαμε» την απόκρυψη του εισοδήματος σε χρηματικό όφελος μείωσης φόρου. Λόγω της συγκεκριμένης κατανομής του δηλωθέντος εισοδήματος, σε συνάρτηση με την άνοδο των φορολογικών συντελεστών καθώς αυξάνεται το εισόδημα, η απόκρυψη του κατά μέσον όρο 10% του εισοδήματος προκαλεί απώλεια ίση με το 35% των σημερινών εσόδων από τον φόρο εισοδήματος. Τέλος, όσον αφορά τις διανεμητικές επιδράσεις της φοροδιαφυγής, εξαιτίας της η κατανομή εισοδήματος γίνεται ανισότερη (κατά 3%-9%), η φτώχεια υψηλότερη (κατά 1%-2%) και η προοδευτικότητα του φορολογικού συστήματος ασθενέστερη (κατά 10%-24%, ανάλογα με τον δείκτη που χρησιμοποιείται).

Ας σταματήσουμε εδώ – άλλωστε η έρευνα είναι ακόμη σε εξέλιξη. Όλα όσα όμως μας έμαθε για τη φοροδιαφυγή επιβεβαιώνουν την αρχική υποψία μας ότι, όχι, ο προοδευτικός πολιτικός δεν έχει κανέναν λόγο να αντιμετωπίζει τη φοροδιαφυγή με χαμόγελο επιείκειας. Αντίθετα, έχει κάθε λόγο να εργαστεί μεθοδικά για την καταπολέμηση αυτού του ευρύτατα διαδεδομένου αλλά βαθύτατα αντικοινωνικού χόμπι. ●

Όσον αφορά τις διανεμητικές επιδράσεις της φοροδιαφυγής, εξαιτίας της η κατανομή εισοδήματος γίνεται ανισότερη (κατά 3%-9%), η φτώχεια υψηλότερη (κατά 1%-2%) και η προοδευτικότητα του φορολογικού συστήματος ασθενέστερη (κατά 10%-24%, ανάλογα με τον δείκτη που χρησιμοποιείται)

ΙΔΕΕΣ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ενεργειακά αδιέξοδα και ευκαιρίες

Ο ρόλος της Ελλάδας στον εφοδιασμό της Ευρώπης με φυσικό αέριο

Η συζήτηση για τον ενεργειακό ρόλο της Ελλάδας στην ευρύτερη περιοχή είναι παλαιά, αλλά μέχρι στιγμής χωρίς κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα. Και ενώ το περιβάλλον μέσα στο οποίο εξελίσσεται η συζήτηση μεταβάλλεται σημαντικά, τόσο από οικονομική όσο και από γεωπολιτική πλευρά, η στρατηγική η οποία ακολουθείται παραμένει πρωτόγονη και ασήμαντη.

Η Ελλάδα, όπως και όλες οι χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, αλλά και η Ευρωπαϊκή Ένωση ως σύνολο, είναι ελλειμματικές στο επίπεδο της πρωτογενούς ενέργειας. Η Ελλάδα είναι πλέον ελλειμματική και σε τελική ενέργεια, δεδομένων των δομικών και όχι εποχικών εισαγωγών ηλεκτρισμού. Η οποιαδήποτε στρατηγική μας θα πρέπει να αναγνωρίσει το ανισοζύγιο αυτό σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, ενώ ταυτοχρόνως θα πρέπει να χειρίζεται τους περιορισμούς που υπάρχουν ως ευκαιρίες.

Φυσικό αέριο

Η αγορά φυσικού αερίου στην Ελλάδα είναι μικρή (ετήσια κατανάλωση 2,8 bcm) και ανώριμη. Αυξάνεται με ρυθμό 6% τον χρόνο, οδηγούμενη κυρίως από την ηλεκτροπαραγωγή που αποτελεί πάνω από το 60% της κατανάλωσης φυσικού αερίου. Η συμβολαιοποιημένη προσφορά από τις Ρωσία, Αζερμπαϊτζάν και Αλγερία είναι περιορισμένη και μετά το 2010 η αγορά θα υποφέρει από έλλειψη ή από αύξηση τιμών αν δεν συμβολαιοποιηθούν πρόσθετες ποσότητες.

Η κατανάλωση φυσικού αερίου σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση θα φτάσει μακροπρόθεσμα τα 600 bcm ετησίως. Από αυτά οι εισαγωγές καλύπτουν σήμερα τα 300 bcm, αλλά, καθώς η παραγωγή από τη Βόρεια Θάλασσα φθίνει, οι εισαγωγές θα ξεπεράσουν σταδιακά τα 500 bcm ετησίως. Η διαφορά θα καλυφθεί σε μικρό βαθμό από τη Νορβηγία και την Αλγερία, ενώ οι εισαγωγές LNG μπορούν να διπλασιαστούν με επίπτωση όμως στο μέσο κόστος. Προφανώς η Ρωσία είναι σε θέση να καλύψει τη διαφορά αυξάνοντας το μερίδιό της κατά 50% και ενισχύοντας έτσι την εξάρτηση της Ευρώπης. Οι μόνες νέες πηγές που μπορούν να μεταβάλουν τη γεωπολιτική ισορροπία της αγοράς φυσικού αερίου είναι το Ιράν και το Κατάρ, των οποίων τα αποθέματα θα τους επιτρέψουν να εξάγουν προς τη Δύση 70 bcm - 100bcm ετησίως, κλείνοντας έτσι την ψαλίδα προσφοράς και ζήτησης.

Η στρατηγική της Ελλάδας για το φυσικό αέριο πρέπει να έχει δύο απόλυτα συμβατούς στόχους: την εξασφάλιση μακροπρόθεσμης επάρκειας και την ανάληψη ενός ουσιαστικού ρόλου στη ζεύξη της ευ-

Dr K. S. Μητρόπουλος
ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ EUROBANK EFGTELEISIS FINANCE

ρωπαϊκής αγοράς με νέες πηγές. Η επιτυχία του δεύτερου στόχου προδικάζει, όπως είναι φανερό, την επιτυχία και του πρώτου.

Η ζεύξη της ζήτησης στην Κεντρική Ευρώπη με προσφορά φυσικού αερίου από το Ιράν ή το Κατάρ προϋποθέτει:

- την πρόσβαση με συστηματικό τρόπο σε ποσότητες φυσικού αερίου ικανές να γεννήσουν εμπιστοσύνη για τις νέες πηγές, και

- την ύπαρξη αγωγών μεταφοράς από τις χώρες αυτές ως την Ιταλία ή την Αυστρία μεγάλης χωρητικότητας, για να μπορεί το νέο αέριο να επηρεάσει τη διαμόρφωση τιμών.

Σε αυτό το πλαίσιο η Ελλάδα πρέπει να αναλάβει δύο διακριτές και απόλυτα συμπληρωματικές πρωτοβουλίες. Η πρώτη είναι να εξασφαλίσει options (δικαιώματα προαίρεσης) επί του φυσικού αερίου από το Ιράν ή από το Κατάρ ύψους ίσου τουλάχιστον με την εσωτερική μας ζήτηση το 2020, που εκτιμάται σε 7,5 bcm. Η δεύτερη είναι να ηγηθεί ενός σχηματισμού για την κατασκευή ενός αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου χωρητικότητας 30 bcm κατ'ελάχιστον από το Ιράν (και το Κατάρ), που μέσω Τουρκίας και Ελλάδας θα προσφέρει αέριο στην ελλειμματική Ιταλία.

Τα δικαιώματα προαίρεσης θα εξασφαλίσουν την εθνική επάρκεια σε λογικές τιμές και ταυτοχρόνως θα στηρίζουν ουσιαστικά τα οικονομικά του νέου αγωγού μεταφοράς. Αυτός θα είναι τρεις με τέσσερις φορές μεγαλύτερος από τον αγωγό που ήδη σχεδιάζεται και το κόστος του θα ξεπερνά τα 10 δισ. ευρώ. Αλλά μόνο με αυτό το μέγεθος εξασφαλίζεται η εμπιστοσύνη σε μια αδοκίμαστη πηγή και μόνο αυτό το μέγεθος επιτρέπει τον επηρεασμό των τιμών στην Κεντρική Ευρώπη.

Η παρουσία της Ελλάδας ως sponsor και αρχικός χρηματοδότης όλου του έργου θα ενισχύσει πραγματικά το βάρος της στη διαμόρφωση της νέας ενεργειακής ισορροπίας στην Ευρώπη. Επιπλέον οι διμερείς εμπορικές σχέσεις με το Κατάρ και το Ιράν, όπου ήδη προηγούμεθα πολλών άλλων χωρών, θα μας δώσουν χωρίς αμφιβολία ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στην αγορά φυσικού αερίου.

Είναι σαφές ότι η ρωσική πλευρά δεν θα δει, όπως δεν έχει δει ως τώρα, με καλό μάτι την προσπάθεια υπονόμευσης της κυριαρχίας της πάνω στις πρόσθετες ποσότητες φυσικού αερίου που θα ζητήσει η Ευρώπη. Από την άλλη πλευρά η Ευρωπαϊκή Ένωση οφείλει να μειώσει τη μονομερή έκθεσή της σε κινδύνους, διευρύνοντας τον αριθμό των πηγών φυσικού αερίου, των ανεξάρτητων διαδρομών που ακολουθεί και των σημείων εισόδου του στη γεωγραφία της. Στο γεωστρατηγικό αυτό «παιχνίδι» ο ρόλος της Ελλάδας ως αυτής που εκ-

φράζει και μερικώς διαχειρίζεται τα ευρωπαϊκά ενεργειακά συμφέροντα είναι εξαιρετικά σημαντικός. Σε συνδυασμό με τη δυνατότητα κτισίματος αρχικής εμπιστοσύνης με μια χώρα που δεν συνδέεται με τη Δύση, ο ρόλος αυτός γίνεται μοναδικός.

Ηλεκτρισμός; έλλειψη ισχύος

Όσον αφορά την αγορά του ηλεκτρισμού μιπήκαμε ήδη σε μια περίοδο αυξημένων δυσκολιών και πολύ περιορισμένων δυνατοτήτων. Η μεγίστη ισχύς αυξάνεται κατά 5% ετησίως, δηλαδή απαιτεί για την ικανοποίησή της έναν νέο σταθμό παραγωγής 500 MW κάθε χρόνο, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η παύση λειτουργίας υπέργηρων μονάδων.

Αν σκεφτεί κανείς ότι τα τελευταία 10 χρόνια ο μέσος όρος παράδοσης σταθμών (ΔΕΗ και ιδιωτικών) στο σύστημα είναι μικρότερος από 250MW/έτος, αντιλαμβάνεται ότι το έλλειμμα ισχύος όχι μόνο είναι μόνιμο, αλλά διευρύνεται κιόλας.

Οι ανανεώσιμες πηγές (υδροηλεκτρικά, ανεμογεννήτριες και φωτοβολταϊκά) που θεωρητικά θα μπορούσαν να καλύψουν ένα μέρος του ελλείμματος υποφέρουν από ιστορικές παραμορφώσεις, διαδικαστικές καθυστερήσεις και μικρή κλίμακα. Ετσι, παρά την παρουσία 3.000 MW υδροηλεκτρικών σταθμών, ο παραδοσιακός τρόπος λειτουργίας τους με προτεραιότητα στην άρδευση δεν επιτρέπει τη χρησιμοποίησή του για τη γεφύρωση του μόνιμου κενού ζήτησης και προσφοράς. Ο διανεμημένος τρόπος ανάπτυξης των πάρκων ανεμογεννητριών και η πολύ μικρή κλίμακα των φωτοβολταϊκών δεν έχουν επιτρέψει τη συγκέντρωση ισχύος για το δίκτυο (μόνον 870MW) και μαζί με την επίπονη και αργή διαδικασία ωρίμανσης νέων έργων δεν αφήνουν περιθώρια αισιοδοξίας για τον ρόλο που μπορούν να παίξουν στο ενεργειακό ισοζύγιο.

Αλλά και όλη η περιοχή της ΝΑ Ευρώπης γίνεται σταδιακά ελλειμματική σε ηλεκτρική ισχύ, καθώς η ζήτηση «τρέχει» με ρυθμούς κοντά στο 10%, ενώ παλαιά και απαρχαιωμένα εργοστάσια βγαίνουν από την παραγωγή χωρίς ισοδύναμη αντικατάσταση. Οι δυνατότητες της περιοχής να τροφοδοτεί σημαντικό μέρος των αναγκών της Ελλάδας στην αιχμή θα μειώνονται διαρκώς, καθώς οι χώρες θα αντιμετωπίζουν το ίδιο πρόβλημα.

Η κατάσταση δεν μπορεί παρά να γίνει χειρότερη μέχρι να βελτιωθεί και το δεύτερο θα επιτευχθεί μόνον αν αλλάξουμε συνολικά την προσέγγιση στον τρόπο που λειτουργεί συνολικά η αγορά. Η στρατηγική επάρκειας ηλεκτρισμού έχει πέντε στοιχεία:

- Αύξηση του ρυθμού κατασκευής και παράδοσης νέων μονάδων σε 500 MW/έτος με ήδη προγραμματισμένα έργα και

Η Ελλάδα

είναι πλέον ελλειμματική και σε τελική ενέργεια δεδομένων των δομικών και όχι εποχικών εισαγωγών ηλεκτρισμού

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΡΙΣΗ

μέσα από αναβαθμίσεις υπάρχουσών μονάδων της ΔΕΗ (Μεγαλόπολη, Πτολεμαΐδα).

- Αλλαγή πολιτικής λειτουργίας των υδροηλεκτρικών μονάδων μετά την υδρολογική αναπλήρωσή τους.

- Σημαντική επιτάχυνση εγκρίσεων επενδύσεων σε ανανεώσιμη ενέργεια με ταυτόχρονη προμολόγηση των μεγάλων σχεδίων.

- Αύξηση και ταίριασμα των τιμολογίων προς τελικούς καταναλωτές, ώστε να ανακτάται το μακροπρόθεσμο οριακό κόστος των επενδύσεων και να είναι ο κλάδος χρηματοδοτήσιμος.

- Διευκόλυνση επενδύσεων σε μεγάλες

μονάδες ηλεκτρισμού στην ευρύτερη ΝΑ Ευρώπη.

Δυστυχώς, στο σημείο που βρισκόμαστε σήμερα τα ζητήματα του βέλτιστου μείγματος καυσίμου, της τοπολογίας του δικτύου αλλά και της συνολικής αποδοτικότητας του συστήματος ηλεκτρισμού (και ιδιαίτερα της ΔΕΗ) ωχρούν μπροστά στο κυρίαρχο πρόβλημα του ελλείμματος ισχύος. Μόνον όταν αντιμετωπιστεί αυτό με επιτυχία θα επανέλθει η δυνατότητα ουσιαστικής αντιμετώπισης των υπολοίπων.

Είναι φανερό ότι όλη μας η αντίληψη γύρω από τη λειτουργία του ηλεκτρικού συστήματος και της αντίστοιχης αγοράς επα-

ναπροσδιορίζεται κάτω από την πίεση γεγονότων, η οποία θα μεγαλώσει εκθετικά μέσα στην επόμενη πενταετία. Η νέα μας προσέγγιση δεν μπορεί παρά να εστιάζει ουσιαστικά στην ανάγκη προσθήκης ισχύος και στην ανάγκη διεύρυνσης της συμμετοχής των ανανεώσιμων πηγών. Πέρα από την οικολογική ευαισθησία, η ισχυρή παρουνσία του φωτός, του ανέμου και της γεωθερμίας επιτρέπει πολύ πιο φιλόδοξους σχεδιασμούς και πολύ μεγαλύτερης κλίμακας από τη σημερινή.

Ο μονόδρομος του μέλλοντος

Η Ελλάδα δεν βρίσκεται σε ένα σταυρο-

δρόμι αποφάσεων και επιλογών. Βρίσκεται σε έναν μονόδρομο και ο χρόνος τρέχει γρηγορότερα από μας προς το παρόν. Χρειαζόμαστε μια νέα στρατηγική αντίληψη για όλο τον χώρο, που με μεγάλη ταχύτητα θα επιτρέψει τον χειρισμό των δύο μεγάλων ενεργειακών ζητημάτων: της έλλειψης ισχύος στο ηλεκτρικό σύστημα και της έλλειψης γεωπολιτικής βαρύτητας στο φυσικό αέριο. Αν σκεφτούμε και δράσουμε με ταχύτητα και δύναμη απέναντι σ' αυτές τις προκλήσεις θα αποκτήσουμε ένα αξιοζήλευτο πλεονέκτημα στην περιοχή μας, αλλά και ένα βαρύ ρόλο στην Ευρωπαϊκή Ένωση. ●

Αναδιάρθρωση του δημόσιου τομέα

Η αδυναμία του κράτους να εκσυγχρονίζεται είναι τροχοπέδη στην υιοθέτηση τολμηρών πολιτικών

Ο τίτλος του άρθρου προδιαθέτει για μια συζήτηση παραδοσιακής μορφής πάνω στο παρόν και στο μέλλον του δημόσιου τομέα της οικονομίας στη χώρα μας. Μια συζήτηση που θα μπορούσε να περιστραφεί στο παρόν και στο μέλλον της ΔΕΗ, του ΟΤΕ, του ΟΣΕ, των λιμανιών, των αεροδρομίων της χώρας κ.λπ. Συζήτηση που θα μπορούσε να περιλαμβάνει και τους κρατικούς φορείς παραγωγής υπηρεσιών υγείας, παιδείας, πολιτισμού κ.ά. Αλλά και τις τράπεζες και όπου αλλού υπάρχουν δημόσιες ανάγκες και δημόσια αγαθά. Μια τέτοια συζήτηση έγινε πολλές φορές μέχρι σήμερα με ελλιπή τρόπο και δεν οδήγησε σε ασφαλή και χρήσιμη κατάληξη. Αναπαράγει λογικές και συμπεράσματα εποχών που κλείνουν διεθνώς, αλλά και στην Ελλάδα, με γεγονότα μεγάλης σημασίας, η ανάλυση και κατανόηση των οποίων, και μόνον, μπορεί να αποκαλύψει νέες πορείες και να δρομολογήσει σύγχρονες πολιτικές επιλογές.

Για πολλούς λόγους χρειάζεται μια άλλου είδους συζήτηση. Διαφορετικά, είναι σαν να πορευόμαστε στο τοπίο της μικροπολιτικής συνθηματολογίας – που παραμένει κυρίαρχη – και της ομιχλώδους πολυπλοκότητας που κρύβει τις πραγματικές καταστάσεις όπου βλέπουμε μόνο το επόμενο βήμα. Στέκομαι αναγκαστικά σε τέσσερα σημεία η κατανόηση των οποίων είναι απαραίτητη και λαμβάνει τη μορφή του επείγοντος:

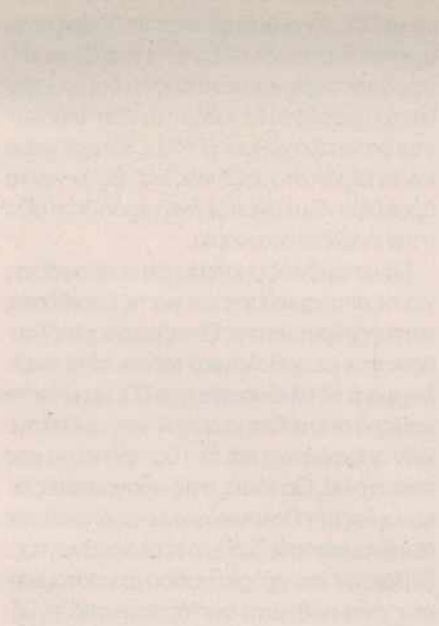
Η ανάγκη παρουσίας του κράτους με ευρωπαϊκή και παγκόσμια διάσταση που προνοεί μέσω δημοσίων πολιτικών τα μεγάλα επερχόμενα γεγονότα, που σχεδιάζει κοινωνικές πολιτικές για την υγεία και την παιδεία, που ρυθμίζει και απορρυθμίζει τις αγορές και πολλά άλλα είναι ένα πρώτο σημείο η αλήθεια του οποίου επιβεβαιώθηκε πολλές φορές μέχρι τώρα. Επιβεβαιώθηκε με απόλυτο τρόπο στη διάρκεια της πρόσφατης χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Η ανάδυση του νέου κρατικού καπιταλισμού με τη μορφή κρατικών εταιρειών του λεγόμενου παλαιότερου τρίτου κόσμου, οι οποίες επενδύουν στις ανεπτυγμένες οικο-

Δημήτρης Β. Παπούλιας

ΟΜΟΤΙΜΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Η αδυναμία και η ανικανότητα του κράτους, των κυβερνήσεων και των πολιτικών κομμάτων να αφομοιώνουν διεθνείς και ελληνικές εμπειρίες είναι το κύριο στοιχείο το οποίο εμποδίζει τελικά την κοινωνία μας

νομίες της Ευρώπης και της Αμερικής, και ο προστατευτισμός πολλών ευρωπαϊκών κυβερνήσεων είναι ένα δεύτερο σημείο που κάνει δυσδιάκριτη τη σχέση δημόσιου και ιδιωτικού, κράτους και αγοράς. Οι αποκρατικοποιήσεις και ιδιωτικοποιήσεις επιχειρήσεων του δημόσιου τομέα όπως τις γνωρίσαμε μέχρι σήμερα έχουν τελειώσει και τελούν να ξεχαστούν μετά και την αιφνίδια επάνοδο των εκτεταμένων κρατικών παρεμβάσεων σε όλον τον κόσμο.

Η αδυναμία του ελληνικού κράτους και των κυβερνήσεων να ανταποκριθούν στις άμεσες ανάγκες του κόσμου για υπηρεσίες υγείας, παιδείας και κοινωνικής ασφάλισης υψηλού επιπέδου τα τελευταία χρόνια, επιβαρύνοντας τις μεσαίες και χαμηλές εισοδηματικές ομάδες, είναι ένα τρίτο σημείο το οποίο πρέπει να μπει στη συζήτηση. Η κατάσταση αυτή οδηγεί σε περαιτέρω ανισότητα, αδικία και υποβαθμίζει μεγάλο μέρος των ελλήνων πολιτών.

Η άρνηση των κυβερνήσεων να ενσωματώσουν στην πολιτική τους την εμπειρία που αντλήθηκε από τα προγράμματα ιδιωτικοποιήσεων - αποκρατικοποιήσεων πολλών δημοσίων επιχειρήσεων αλλά και άλλων υπηρεσιών την τελευταία δεκαετία, περιλαμβανομένου και του τραπεζικού τομέα, είναι ένα ακόμη σημείο που δείχνει την αδυναμία του κράτους να διδάσκεται, να διορθώνεται και να εκσυγχρονίζεται. Στοιχείο άκρως ενδεικτικό της αποστροφής του να μάθει να μαθαίνει, να εξελίσσεται και να αλλάζει.

Το πρώτο συμπέρασμα είναι ότι η αδυναμία και η ανικανότητα του κράτους, των κυβερνήσεων και των πολιτικών κομμάτων αφομοίωσης διεθνών και ελληνικών εμπειριών είναι το κύριο στοιχείο το οποίο εμποδίζει τελικά την κοινωνία μας να δεχθεί τολμηρές δημόσιες πολιτικές που μπορούν να μεταφέρουν τη συζήτηση και τον πολιτικό ανταγωνισμό σε άλλο επίπεδο αντιπαράθεσης και επιχειρημάτων. Μέχρι κάτι να αλλάξει μένουμε στα ίδια, όπως και παλιά. Θα δρούμε ευκαιριακά και αποσπασματικά υπό την πίεση έκτακτων περιστάσεων με απρόβλεπτες συνέπειες.

Δεύτερο συμπέρασμα είναι ότι μοναδική ελπίδα στον ορίζοντα θα ήταν η πρωτοβουλία ενός πολιτικού σχηματισμού να προσδιορίσει έναν φιλόδοξο στόχο, να τον επενδύσει ιδεολογικά και προγραμματικά, να ξεκαθαρίσει τις διαδικασίες παραγωγής και κατανόησης του πλούτου, να αναδείξει την επιχειρηματικότητα και την καινοτομία και να διατυπώσει δημόσιες πολιτικές για το κοινωνικό κράτος και τη σχέση δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας. Σε αυτή την κατεύθυνση δεν θα ήταν δύσκολο να προσδιοριστεί ο ρόλος του Δημοσίου και των υπαρχόντων περιουσιακών του στοιχείων. Η υπάρχουσα π.χ. εμπειρία του ΕΣΥ είναι πολύτιμη. Ο μετασχηματισμός του είναι κάτι περισσότερο από αναγκαίος, περνάει μέσα από το ίδιο το ΕΣΥ και ενσωματώνει τις υπηρεσίες που παρέχει άναρχα ο ιδιωτικός τομέας. Η ΔΕΗ έδειξε την κατεύθυνση στο άμεσο παρελθόν, ο ΟΤΕ και τα ΕΛΛΠΕ το ίδιο κ.λπ. Οι απαντήσεις στα θέματα αυτά είναι δίπλα μας. Απλώς κάποιος πρέπει να τις αναζητήσει. Η αποτελεσματικότητα στη διαχείριση πρέπει να είναι η βασική προϋπόθεση εργασίας.

Τρίτο συμπέρασμα είναι ότι η πρόσφατη χρηματοπιστωτική κρίση θα μπορούσε να αφυπνίσει τα κοιμώμενα ανακλαστικά μας. Χρειαζόταν λόγου χάριν μεγαλύτερη γενναιότητα και σαφήνεια για τον ρόλο του κράτους στην απόπειρα ενίσχυσης των ελληνικών τραπεζών. Οι ληφθείσες αποφάσεις επιβαρύνουν με την ασάφειά τους το κλίμα και τις όποιες προοπτικές. Μοιάζουν με ολική επιστροφή στο παρελθόν. Οι έννοιες Εταιρική Διακυβέρνηση και Κοινωνική Ευθύνη των Επιχειρήσεων, που έπαιξαν πολύ στη χώρα μας την πρόσφατη δεκαετία, ξεχάστηκαν εντελώς. Φαίνεται σαν η χώρα μας να ισορροπεί ασταθώς και μονίμως μεταξύ πολιτικών αποφάσεων και πραγματικής οικονομίας. Δυστυχώς η έμφαση παραμένει πάντα στο πρώτο. Το πολιτικό επικοινωνιακό παρόν της κρίσης του είναι πανίσχυρο. ●

Το βιβλίο του «Χρυσάφι είναι το Δημόσιο. Ρητορεία και πραγματικότητα των μεταρρυθμίσεων» κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Εστία.

ΙΔΕΕΣ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ισοζύγιο πληρωμών, εθνική αποταμίευση και ανταγωνιστικότητα

Η μειούμενη ανταγωνιστικότητα στρέφει την εγχώρια ζήτηση στα εισαγόμενα προϊόντα

Το έλλειμμα στο *Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (ΙΤΣ)* της χώρας μας έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία έτη και προκαλεί πολλές συζητήσεις. Έχει χαρακτηριστεί καθρέφτης του ελλείμματος ανταγωνιστικότητας και σημαντικό διαρθρωτικό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας. Μάλιστα, το ελληνικό έλλειμμα διογκώνεται στο 14,1% του ΑΕΠ, από το 12,2%, όταν δεν προσμετρώνται οι εισπράξεις της χώρας από τα διαρθρωτικά ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ αντιθέτως λαμβάνονται ως τρέχουσες συναλλαγές οι εισαγωγές και εξαγωγές πλοίων της ποταμολογίας που αύξησαν το έλλειμμα το 2007 κατά 2,4% του ΑΕΠ.

Ωστόσο, το έλλειμμα στο ΙΤΣ αντικατοπτρίζεται από ένα αντίστοιχο πλεόνασμα στον Λογαριασμό Κεφαλαίων (ΛΚ) του Ισοζυγίου Πληρωμών, αφού το 2007 είχαμε καθαρές εισροές κεφαλαίων 17,4 δισ. ευρώ για επενδύσεις χαρτοφυλακίου και 12,74 δισ. ευρώ για λοιπές επενδύσεις, ενώ για Ξένες Άμεσες Επενδύσεις (ΞΑΕ) σημειώθηκε καθαρή εκροή 2,5 δισ. ευρώ. Έτσι, το συνολικό πλεόνασμα του ΛΚ ανήλθε στα 27,68 δισ. ευρώ, όσο και το έλλειμμα στο ΙΤΣ. Η άμεση σχέση μεταξύ των δύο αυτών ισοζυγίων είναι αναμφισβήτητη. Το έλλειμμα στο ΙΤΣ υπάρχει διότι υπάρχει το πλεόνασμα στον ΛΚ.

Με την ένταξή της στη ΖτΕ η ελληνική οικονομία ευνοήθηκε από ενίσχυση του αναπτυξιακού της δυναμισμού και από την αναβάθμιση της εμπιστοσύνης των ξένων επενδυτών. Έτσι, η ζήτηση για τα ομόλογα του ελληνικού Δημοσίου και για μετοχές στο Χρηματιστήριο Αθηνών αυξήθηκε κατακόρυφα. Επίσης, αυξήθηκαν και οι δυνατότητες των ελληνικών τραπεζών για άντληση κεφαλαίων από την ενιαία διατραπεζική αγορά της ΖτΕ. Έτσι, το πλεόνασμα του ΛΚ αυξήθηκε από τα 3,1 δισ. ευρώ το 2000, στα 27,6 δισ. ευρώ το 2007.

Οι μεγάλες αυτές εισροές κεφαλαίων από το εξωτερικό συμβάλλουν στη σημαντική αύξηση της εγχώριας ζήτησης (για κατανάλωση και για επενδύσεις) και συνεπώς οδηγούν σε σημαντικές διαρθρωτικές και αναπτυξιακές επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία.

Όσον αφορά τις διαρθρωτικές επιπτώσεις, η αύξηση της εγχώριας δαπάνης της οικονομίας, που συνεπάγονται οι εισροές κεφαλαίων, αφενός αυξάνει το έλλειμμα του ΙΤΣ και αφετέρου ασκεί αυξητική πίεση στις τιμές των μη εμπορεύσιμων προϊόντων, με αρνητικές επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα των κλάδων που παράγουν διεθνώς εμπορεύσιμα προϊόντα. Η μειούμενη ανταγωνιστικότητα στρέφει την εγχώρια ζήτηση στα εισαγόμενα και στα εξαγωγικά προϊόντα αυξάνοντας επιπλέον το έλλειμμα στο ΙΤΣ. Έτσι, το έλλειμμα στο ΙΤΣ αυξάνει, πρώτον, λόγω της αυξημένης εγχώριας ζήτησης από την

Δημήτρης Κ. Μαρούλης

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΕΡΕΥΝΩΝ ΣΤΗΝ ALPHA BANK

αγοραστική δύναμη που αποκτάται με το πλεόνασμα του ΛΚ και δεύτερον με τη στρόφι της μεν ζήτησης προς τα διεθνώς εμπορεύσιμα προϊόντα, της δε παραγωγής προς τα μη εμπορεύσιμα. Τέλος, τα πλεονάσματα του ΛΚ συνεπάγονται και ταχεία αύξηση των εκροών τόκων - μερισμάτων και κερδών που κερδίζονται από τις επενδύσεις που πραγματοποιούνται με τα ξένα κεφάλαια.

Όσον αφορά τις αναπτυξιακές τους επιπτώσεις, οι καθαρές εισροές κεφαλαίων καλύπτουν το εγχώριο έλλειμμα αποταμίευσης και χρηματοδοτούν ένα υψηλότερο επίπεδο επενδύσεων στην τρέχουσα περίοδο. Οι αυξημένες επενδύσεις αναμένεται να αυξήσουν την παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, αλλά και την ανάπτυξη στο μέλλον. Αν υποθεθεί σχετικά ότι οι καθαρές εισροές κεφαλαίων δεν έχουν επηρεάσει το ποσοστό της εγχώριας αποταμίευσης, τότε προκύπτει ότι αυτές οι εισροές συνέβαλαν στη διαμόρφωση των επενδύσεων στην Ελλάδα στο 24% του ΑΕΠ, όταν το ποσοστό των αποταμιεύσεων δεν ξεπερνά το 12%. Αν οι αυξημένες επενδύσεις είναι αρκούντως αποδοτικές, τότε η αύξηση της εγχώριας παραγωγικότητας θα δημιουργήσει τα πρόσθετα εισοδήματα που απαιτούνται για να πληρωθούν οι τόκοι, τα μερίσματα και τα κέρδη στους ξένους επενδυτές και να προκύψει και ικανοποιητική πρόσθετη αξία στην εγχώρια οικονομία.

Εάν επομένως υποθεθεί ότι οι αποφάσεις για τις αποταμιεύσεις και για τις επενδύσεις στην εγχώρια και στις ξένες οικονομίες λαμβάνονται με ορθολογικό τρόπο, τότε το έλλειμμα ή το πλεόνασμα στο ΙΤΣ θα είναι το καθαρό αποτέλεσμα αυτών των ορθολογικών αποφάσεων και δεν θα πρέπει να μας απασχολεί. Ωστόσο, στις πραγματικές οικονομίες η ορθολογικότητα στις αποφάσεις δεν είναι πάντοτε δεδομένη: α) Δεν είναι, π.χ., βέβαιο αν το εγχώριο ποσοστό αποταμίευσης είναι πράγματι ανεξάρτητο από το μέγεθος των καθαρών εισροών κεφαλαίων από το εξωτερικό. Οι εγχώριες οικονομικές μονάδες πολλές φορές παρασύρονται από τις τρέχουσες καταναλωτικές τους ανάγκες και χρησιμοποιούν τις εισροές κεφαλαίων όχι για επενδύσεις αλλά για κατανάλωση. Αυτό όμως περιορίζει σημαντικά το μελλοντικό διαθέσιμο εισόδημα, το οποίο δεν αυξάνει χωρίς επενδύσεις, λόγω και της πληρωμής των τόκων, μερισμάτων και κερδών στους ξένους επενδυτές. β) Οι καθαρές εισροές κεφαλαίων συμβάλλουν στην επιδείνωση της ανταγωνιστικότητας των κλάδων που παράγουν διεθνώς εμπορεύσιμα προϊόντα, όπως προαναφέρθηκε. Έτσι, ακόμη και αν χρησιμοποιηθούν μόνο για επενδύσεις, αυτές θα κατευθύνονται κυρίως σε κλάδους μη εμπορεύσιμων προϊόντων. Στην Ελλάδα, για παράδειγμα, έχουμε σε εθνικές Ξένες Άμεσες Επενδύσεις σε σουπερμάρκετ και πο-

λυκαταστήματα, αλλά όχι στη βιομηχανία. Οι κλάδοι αυτοί ευημερούν όσο διαρκούν οι εισροές κεφαλαίων και όσο η εγχώρια ζήτηση αυξάνει με υψηλούς ρυθμούς. Όταν όμως οι εισροές κεφαλαίων περιορίζονται δημιουργείται αναπτυξιακό πρόβλημα και αδυναμία εξισορρόπησης του ΙΤΣ.

Το κυριότερο όμως θέμα για την Ελλάδα προκύπτει από το ότι το χαμηλό ποσοστό αποταμίευσης στη χώρα μας (δηλαδή, το μεγάλο έλλειμμα στο ΙΤΣ) είναι κυρίως αποτέλεσμα κυβερνητικών πολιτικών, με στήριγμα τις σημαντικές εισροές κεφαλαίων από το εξωτερικό, που ήταν διαθέσιμες στην περίοδο 2001 - 2008 λόγω της αυξημένης αξιοπιστίας της οικονομίας μας μετά την ένταξή της στη ΖτΕ. Ειδικότερα:

α) Στην περίοδο 2002 - 2009 οι πρωτογενείς δαπάνες του Τακτικού Προϋπολογισμού (ΤΠ) αυξάνονται με μέσο ετήσιο ρυθμό κατά 2 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερο από τον ρυθμό αύξησης του ονομαστικού ΑΕΠ. Έτσι, οι μισθοί των δημοσίων υπαλλήλων και οι κοινωνικές δαπάνες εκτός των δαπανών σε είδος απορροφούν το 11,4% και 18,6% του ΑΕΠ αντίστοιχα το 2009, έναντι του 10,1% και 14,2% το 2000. Στην ίδια περίοδο, τα καθαρά έσοδα του ΤΠ αυξάνονταν με ρυθμό κατά 3 π.μ. χαμηλότερο από το ονομαστικό ΑΕΠ, με τη φοροδιαφυγή και την εισφοροδιαφυγή και τα ληξιπρόθεσμα χρέη προς το Δημόσιο να διαμορφώνονται σε επίπεδα ρεκόρ. Έτσι, το ελληνικό κράτος αντί να συμβάλει στην ενίσχυση της αποταμίευσης διατηρεί το δημόσιο χρέος στο 92% του ΑΕΠ, με ετήσιες πληρωμές τόκων άνω των 10 δισ. ευρώ.

β) Επιπλέον, το ελληνικό κράτος έχει αναλάβει σημαντικές υποχρεώσεις για την καταβολή των συντάξεων σε χαμηλόμισθους και υψηλόμισθους ασφαλισμένους στα Ασφαλιστικά Ταμεία (ΑΤ), των οποίων η συνταξιοδοτική αποταμίευση είναι ελάχιστη. Τα Ταμεία δεν επιδιώκουν την αύξηση της αποταμίευσής τους, σύμφωνα με τις υποχρεώσεις τους για παροχή των συντάξεων και για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, αφού το κράτος καλύπτει τα ελλείμματά τους. Ηδη οι επιχορηγήσεις για κάλυψη των τρεχόντων ελλειμμάτων των ΑΤ έχουν αυξηθεί στα 10,03 δισ. ευρώ το 2008, από 3,5 δισ. ευρώ το 2002, καταγράφοντας μέση ετήσια αύξηση 19%. Επίσης, οι συνταξιοδοτικές αποταμιεύσεις των ίδιων των μισθωτών (μέσω ασφαλιστικών ή συνταξιοδοτικών συμβολαίων) είναι ουσιαστικά ανύπαρκτες, αφού και αυτοί επαφίενται στη γενναιοδωρία των κρατικών συντάξεων.

γ) Τέλος, οι τρέχουσες συζητήσεις στην Ελλάδα, εν μέσω της μεγαλύτερης παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης των τελευταίων 80 ετών, φαίνεται να επικεντρώνονται στο πώς η χώρα μας θα εκμεταλλευθεί τη διαφαινόμενη ελαστικοποίηση του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης

**Τα πραγματικά
προβλήματα
που υποσκιάζουν
την αναπτυξιακή δυναμική
της ελληνικής οικονομίας
είναι οι πολιτικές
που συμβάλλουν
στην περαιτέρω
επιδείνωση
του δημοσιονομικού
προβλήματος της χώρας**

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΡΙΣΗ

(ΣΣΑ) για να αυξήσει περαιτέρω τις κάθε είδους κρατικές παροχές. Τα μέτρα που προτείνονται από διάφορες πλευρές συνεπάγονται νέες υπέρμετρες αυξήσεις των πρωτογενών δαπανών του ΠΠ, αλλά και σημαντικές απώλειες κρατικών εσόδων, ενώ τα μέτρα μείωσης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και αύξησης της εθνικής αποταμίευσης είναι δυσδιάκριτα.

Συμπερασματικά, το έλλειμμα στο ΠΣ εί-

ναι απλώς ένας λογαριασμός στον οποίον καταγράφονται οι επιπτώσεις των αποφάσεων του κράτους και του ιδιωτικού τομέα για την τρέχουσα κατανάλωση και τις επενδύσεις. Όταν οι αποφάσεις αυτές είναι ορθολογικές, τότε το έλλειμμα του ΠΣ, δηλαδή το πλεόνασμα του ΛΚ, συμβάλλει στην ανάπτυξη της οικονομίας. Όταν όμως αυτές οι αποφάσεις αγνοούν συστηματικούς υπάρχοντες εισοδηματικούς περιορι-

σμούς και συνεπάγονται πολύ αρνητικές επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα και στην επιχειρηματικότητα, τότε το έλλειμμα του ΠΣ αυξάνει σε μη επιθυμητά επίπεδα. Ετσι, τα πραγματικά προβλήματα που υποσκάπτουν την αναπτυξιακή δυναμική της ελληνικής οικονομίας, παρά τα πολύ αξιολογικά συγκριτικά της πλεονεκτήματα, είναι οι πολιτικές που συμβάλλουν στην περαιτέρω επιδείνωση του δημοσιονομικού

προβλήματος της χώρας και στη συνεχή διάβρωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητάς της. Αλλωστε, ο πραγματικός περιορισμός που επιβάλλει άμεση μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και του δημοσίου χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ δεν είναι το ΣΣΑ, αλλά τα ελλείμματα των ΑΤ και το περιθώριο πιστωτικού κινδύνου που προσδιορίζει τώρα το κόστος δανεισμού του ελληνικού Δημοσίου. ●

Ακριβοί στο πίτουρο και φτηνοί στ' αλεύρι...

Μικροδαπάνες ελέγχονται σχολαστικά, ενώ κολοσσιαία ποσά διασπαθίζονται χωρίς λογοδοσία

Βιώνουμε γενικευμένη αταξία, στα όρια της ανομίας, σε όλα τα περισσότερα πεδία της δημόσιας δράσης με οικονομικές παραμέτρους (για να περιοριστούμε σ' αυτές). Το δημόσιο και το ιδιωτικό αλληλοβοηθούνται σε μια ιδιόρρυθμη συνεργασία των δύο τομέων (η ΣΔΠ έχει άλλωστε νομοθετηθεί...), η οποία επιδιώκει υπερκέρδη με εργαλείο την παράκαμψη, την αποφυγή ή ακόμα χειρότερα την κατάρρευση των ελεγκτικών διαδικασιών.

Παρατηρούμε κολοσσιαία ποσά να διασπαθίζονται νομιμοφανώς με μεγάλη ελαφρότητα, ενώ ασήμαντα, συνήθη έξοδα να εξονυχίζονται με ελεγκτικό κόστος πολλαπλάσιο της ίδιας της δαπάνης. Αποτέλεσμα, ο πολίτης να σκέφτεται πόσο εδώ ταιριάζει η λαϊκή ρήση «ακριβοί στο πίτουρο και φτηνοί στ' αλεύρι». Η αίσθηση ότι ο έλεγχος των κρατικών δαπανών και γενικότερα η οικονομική διαχείριση του δημόσιου χρήματος χωλαίνει είναι διάχυτη και, μέσα στο γενικότερο κλίμα διαφθοράς και αδιαφάνειας, εμπεδώνει τη δυσφορία του πολίτη απέναντι στο κράτος.

Διαδικασίες ελέγχου, προληπτικού κυρίως αλλά και κατασταλτικού, υπάρχουν, εξαντλώνοντας μάλιστα τα όρια της γραφειοκρατικής αυστηρότητας. Είναι όμως παλιά ιστορία ότι η εκάστοτε κυβέρνηση, διά του νομοθέτη, μηχανεύεται τρόπους για να εξαιρεί σημαντικές κατηγορίες δημοσίων δαπανών από τον συνταγματικά επιβεβλημένο προληπτικό έλεγχο του Ελεγκτικού Συνεδρίου, κυρίως με τη δημιουργία ιδιωτικού δικαίου μορφωμάτων στα οποία αναθέτει την άσκηση κρατικού έργου. Πάντως αυτά, τα λεγόμενα διφυή χαρακτηριστικά, ΝΠΙΔ μπορούν (μετά τη Συνταγματική Αναθεώρηση του 2001) να υπαχθούν στον έλεγχο του Ελεγκτικού Συνεδρίου εφόσον το προβλέπει ειδική διάταξη νόμου. Με τέτοιες εξαιρέσεις παρακάμπτεται ο «κίνδυνος» που απειλεί τους ρέποντες στην αλόγιστη σπατάλη του δημοσίου χρήματος: να σκαλώσει η πληρωμή στη θεώρηση του σχετικού εντάλματος· θεώρηση η οποία εξασφαλίζει το πολυπόθητο τεκμήριο νομιμότητας της δαπάνης. Τεκμήριο που αντιθέτως καθορίζει τους διατάκτες αφού, με τη σφραγίδα

Νίκος Φραγκάκης
ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ, ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΕΚΕΜΕ

Ο απλός έλεγχος νομιμότητας και κανονικότητας που εφαρμόζεται στην Ελλάδα απέχει αισθητά από τα ισχύοντα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και σε κράτη-μέλη της

του ελέγχου στο χρηματικό ένταλμα, έχουν το κεφάλι τους ήσυχο ότι δεν θα βρεθούν μια μέρα απολογούμενοι για μη νόμιμες δαπάνες. Αυτός είναι ο έλεγχος νομιμότητας της δαπάνης, αν δηλαδή αυτή προβλέπεται από ουσιαστική διάταξη νόμου και υπάρχει σχετική πίστωση στον προϋπολογισμό, ενώ ο έλεγχος κανονικότητας εκτέλεσής της εξετάζει αν αυτή έχει νόμιμα αναληφθεί κι αν επισυνάπτονται τα προβλεπόμενα δικαιολογητικά. Επαναλαμβάνεται δηλαδή ο εσωτερικός έλεγχος που κανονικά έχει προηγηθεί από τις Υπηρεσίες Δημοσιονομικού Ελέγχου του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους.

Τι γίνεται όμως με την ουσιαστική ορθότητα και τη σκοπιμότητα της δαπάνης; Με την οικονομική ουσία κάθε συναλλαγής του Δημοσίου; Τέτοιος έλεγχος όχι μόνο δεν προβλέπεται, αλλά, σύμφωνα με τη νομολογία του Ελεγκτικού Συνεδρίου, αποκλείεται. Ο έλεγχος συμβάσεων μεγάλης οικονομικής αξίας στις οποίες αντισυμβαλλόμενος είναι το Δημόσιο ή άλλο νομικό πρόσωπο που εξομοιώνεται με αυτό, με τη Συνταγματική Αναθεώρηση του 2001, υπήχθη επίσης στην αρμοδιότητα του Ελεγκτικού Συνεδρίου, χωρίς όμως και πάλι να μπορεί να ελεγχθεί η οικονομική ουσία. Προληπτικός έλεγχος νομιμότητας και εδώ – ο οποίος όπως αποφάνθηκε το ΑΕΔ (20/2005) δεν αποτελεί άσκηση δικαιодоτικής εξουσίας αλλά διοικητική ενέργεια, η οποία δεν κωλύει την ακυρωτική αρμοδιότητα του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Ο απλός έλεγχος νομιμότητας και κανονικότητας που εφαρμόζεται στην Ελλάδα απέχει αισθητά από τα ισχύοντα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και σε κράτη-μέλη της, όπου τα δικά τους Ελεγκτικά Συνέδρια εξακριβώνουν επιπλέον τη χρηστή δημοσιονομική διαχείριση, περιλαμβάνοντας την αξιολόγηση της οικονομικότητας, της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητάς της. Φυσικά αυτό το συνδυάζουν με ουσιαστικό έλεγχο των οικονομικών των κομμάτων, των βουλευτών, των δικαστών και των δημοσίων υπαλλήλων, με στόχο την ελαχιστοποίηση των κρουσμάτων διαφθοράς και διασπάθισης του δημοσίου χρήματος. Στην Εσπερία όμως υπάρχει και εκδηλώνεται η βούληση της κοινωνίας για διαφάνεια και

εξυγίανση. Ενώ εδώ...

Η κατάσταση του δημοσιονομικού ελέγχου εντάσσεται στη γενικευμένη παθολογία της ελληνικής δημόσιας διοίκησης και των δημοσίων πραγμάτων γενικότερα. Η ουσιαστική λογοδοσία έχει υποκατασταθεί από την ευθυνόφοβη τυπολατρία. Ενώ το κράτος έχει υποχρεώσει από χρόνια τις ιδιωτικές επιχειρήσεις να παρουσιάζουν ισολογισμούς, ετήσιες οικονομικές καταστάσεις και εκθέσεις ελεγκτών που να υποστηρίζουν ουσιαστικούς απολογισμούς πεπραγμένων, το ίδιο δεν εφαρμόζει κάτι ανάλογο. Δεν θέλει ή και δεν τολμά να υιοθετήσει αρχές πλήρους διαφάνειας και δημοσιότητας στη διαχείριση του δημοσίου χρήματος. Προτιμά ν' αφήνει τα πράγματα κατά βάση αναλλοίωτα, εκτός αν πιεστεί εξωγενώς (Ευρωπαϊκή Ένωση, άλλοι διεθνείς οργανισμοί) και απειληθεί με κυρώσεις.

Είναι πλέον καιρός να γίνει γενικά δεκτό ότι επιβάλλεται να θεσπιστούν – και να εφαρμοστούν – οι αρχές που προαναφέρθηκαν με άμεσο στόχο την επικράτηση της (οικονομικής) ουσίας επί του (νομικού) τύπου. Αν οργανωθεί ένα ολοκληρωμένο σύστημα ουσιαστικού εσωτερικού ελέγχου ανά υπηρεσία και οργανισμό, με κύριο πεδίο δράσης τον κατασταλτικό έλεγχο στη βάση ετήσιων λογιστικών στοιχείων απολογισμού, θα αποδειχτεί περιττό το σημερινό σύστημα προληπτικού ελέγχου που δεν δίνει δυνατότητα αξιολόγησης της χρήσης των δημοσίων πόρων και, ακόμα λιγότερο, παρουσίασης ενός «κοινωνικού ισολογισμού» της κρατικής δαπάνης.

Το Δημόσιο οφείλει να δίνει στους πολίτες-μετόχους του λογαριασμό, όπως κάνουν οι εισηγμένες στο Χρηματιστήριο εταιρείες. Και να ελέγχεται από ένα εξειδικευμένο ελεγκτικό σώμα που θα υποβάλλει την έκθεσή του στη Βουλή εν όψει της συζήτησης του ετήσιου απολογισμού, σημασίας εξίσου μεγάλης με εκείνη του προϋπολογισμού. Δεν χρειάζεται βέβαια να τονιστεί ότι πολλά άλλα πρέπει παράλληλα να εφαρμοστούν για να εξυγιανθεί το κράτος και ν' αρχίσει ο πολίτης να αισθάνεται ότι οι φόροι που πληρώνει πιάνουν τόπο και ότι εκείνοι που τους διαχειρίζονται καταλαβαίνουν επίτελους ότι τ' αλεύρι αξίζει περισσότερο από τ' άχυρο. ●

ΙΔΕΕΣ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Συντάξεις: Η εμπέδωση του κοινωνικού συμβολαίου

Ο φαύλος κύκλος «στρουθοπαρεμβατισμού» και ανασφάλειας

Πέρασαν οκτώ μήνες από την τελευταία παρέμβαση στις συντάξεις. Η κυβέρνηση εφησυχάζει ότι επέλυσε το πρόβλημα για 30 χρόνια, αν και ακόμη περιμένουμε την τεκμηρίωση. Η αντιπολίτευση αντιτείνει ότι τίποτε δεν λύθηκε, αλλά συμπεριφέρεται σαν το θέμα να είναι λυμένο.

Κάθε πέντε χρόνια, η κινδυνολογία προλογίζει «ήπιες, αλλά σωστικές, παρεμβάσεις» για το ασφαλιστικό. Στο ενδιάμεσο διάστημα απουσιάζει ο προβληματισμός κάτι που δικαιολογεί την έλλειψη προετοιμασίας. Ο στρουθοκαμπλισμός διαταράσσεται από πανικό όταν επιβάλλονται επείγουσες παρεμβάσεις. Η εναλλαγή φαινομενικά αντιτιθεμένων στάσεων θα μπορούσε επάξια να βαφτιστεί «στρουθοπαρεμβατισμός».

Πώς εξυπηρετεί ο «στρουθοπαρεμβατισμός» τη βασική αποστολή της ασφάλισης; Ένα σύστημα ασφάλισης δεν μπορεί να είναι μέθοδος πλουτισμού. Οι συντάξεις υπάρχουν για να απομακρύνουν την ανασφάλεια του ασφαλισμένου. Ο οποίος δικαίως θέλει να ξέρει:

– Τι θα δικαιούμαι από το σύστημα συντάξεων όταν αποφασίσω να συνταξιοδοτηθώ;

– Τι θα γίνει αν συμβεί σε εμένα (ή σε αγαπημένο μου πρόσωπο) κάτι απευκαίριο;

– Τι θα γίνει αν συμβεί κάτι στον οικονομικό μου περίγυρο που θα επηρεάσει τη δουλειά μου και τις προοπτικές μου;

Και κυρίως:

– Πόσο μπορώ να πιστεύω στις απαντήσεις που μου δίνετε;

Καθώς ο εργαζόμενος κάθε μήνα καταβάλλει τις εισφορές του στο ΙΚΑ, θα πρέπει να πιστεύει ότι κάνει κάτι που θα τον ωφελήσει. Οι απαντήσεις πρέπει να είναι σαφείς και κατανοητές, χωρίς υπεκφυγές και πονηρές υποσημειώσεις, πειστικές, από πού και ποιος θα χρηματοδοτήσει τις υποσχέσεις που μου δίνουν, να καλύπτουν το σύνολο της σχέσης του με το ΙΚΑ – τόσο όταν δίνει όσο και όταν παίρνει. Δεν μπορεί τα Ταμεία να βουλιάζουν για να διευκολύνουν την ψήφιση των νομοσχεδίων και να επιπλέον ως διά μαγείας μετά.

Ο «στρουθοπαρεμβατισμός» τροφοδοτείται από τη φοβία συζήτησης των συντάξεων και εξυπηρετεί πολιτικές και κομματικές σκοπιμότητες. Είναι σίγουρο όμως ότι υποσκάπτει την εμπιστοσύνη του ασφαλισμένου στις υποσχέσεις που του χορηγεί το σύστημα συντάξεων. Με αυτόν τον τρόπο αναιρεί το αίσθημα ασφαλείας, το οποίο είναι και ο μοναδικός λόγος ύπαρξης κρατικών συντάξεων.

Πώς γίνεται να σπάσει ο φαύλος κύκλος; Πώς γίνεται να ανακτηθεί η εμπιστοσύνη στο σύστημα συντάξεων;

Για να πετύχουμε, πρέπει να επιβεβαιωθεί

Πλάτων Τήνιος
ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΣ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

η προσήλωση στο κοινωνικό συμβόλαιο των συντάξεων. Πρέπει να απαντήσουμε στα ερωτήματα του ασφαλισμένου με τρόπο άμεσο και κατανοητό.

Αυτό μπορεί να γίνει με παράλληλες κινήσεις σε δύο επίπεδα:

Πρώτον, κινήσεις σε ώριμα θέματα με άμεσο αντίκτυπο στην τόνωση της εμπιστοσύνης. Κινήσεις δηλαδή που υλοποιούν όρους του κοινωνικού συμβολαίου που έχουν ήδη αποφασιστεί. **Δεύτερον**, παρακολούθηση των κοινωνικών και οικονομικών εξελίξεων και δυνατοτήτων μέσα από αθόρυβη μελέτη, ώστε μελλοντικές παρεμβάσεις να έχουν ουσιαστικό περιεχόμενο. Κινήσεις, δηλαδή, ανανέωσης των όρων του συμβολαίου και προσαρμογής τους στις νέες πραγματικότητες, προτού αυτά τεθούν στη διαδικασία δημόσιας έγκρισης.

Πρώτο επίπεδο: Κλείσιμο εκκρεμοτήτων

Υπάρχουν θέματα που συζητούνται επί δεκαετίες, στην προώθηση των οποίων δεν υπάρχει ουσιαστικός αντίλογος. Η διαιωνισή τους εμποδώνει την εικόνα παράλυσης και αναποφασιστικότητας.

1. Εισφοροδιαφυγή και σύστημα εισφορών. Η εισφοροδιαφυγή μονίμως αναφέρεται ως άλλοθι για να μη ληφθούν άλλα μέτρα. Όμως τα συστήματα εισπράξεων παραμένουν προσκολλημένα στα πρότυπα της δεκαετίας του '50. Η αντικατάσταση των εισπρακτικών μηχανισμών των Ταμείων από ενιαίο οργανισμό εισπράξης συντάξεων, ο οποίος θα εισπράττει τις εισφορές (συνδεδεμένος με τις εφορίες για να διασταυρώνει στοιχεία) και θα τις αποδίδει στα Ταμεία, θα ήταν μια αποφασιστική κίνηση τόνωσης των εσόδων.

2. Απλοποίηση διαδικασιών και ποιότητα εξυπηρέτησης. Η βελτίωση που έχει γίνει σε ορισμένα Ταμεία (π.χ. ΙΚΑ) δεν έχει περάσει ακόμη σε άλλα ενώ το Μητρώο Ασφαλισμένων ακόμη αποτελεί άπιαστο όνειρο. Οι οργανωτικές αλλαγές του πρόσφατου νόμου πρέπει να καταλήγουν σε χειροπιαστά αποτελέσματα στην ποιότητα εξυπηρέτησης.

3. Κλείσιμο εκκρεμών θεμάτων. Η διαδικασία αποχαρακτηρισμού κλάδων από τα Βαρέα και Ανθυγιεινά προβλέπεται από τον Νόμο Σουφλιά του 1990. Δεκαοκτώ χρόνια μετά διαθέτουμε και πόρισμα Επιτροπής. Οι νόμοι του 1990/2002 δεν συμπεριέλαβαν το ΝΑΤ γιατί «είχε μεγαλύτερο πρόβλημα» και θα αντιμετωπιζόταν χωριστά. Δεκαοκτώ χρόνια μετά, ακόμη περιμένουμε. Οι δημόσιοι υπάλληλοι εξακολουθούν να μην έχουν ακόμη ασφαλιστικό Ταμείο.

4. Η κοινωνική προστασία, η μακροοικονομία και η οικονομική κρίση. Η διαφαινόμενη κρίση απαιτεί την προστασία της απασχόλησης, ενώ σχεδόν όλοι οι πόροι διατίθενται για τις συντάξεις. Συζήτηση για το

μη μισθολογικό κόστος θα ξαναγίνει επώδυνα επίκαιρη.

Οι πρωτοβουλίες αυτές δεν αλλάζουν όρους του κοινωνικού συμβολαίου. Αντίθετα, υλοποιούν με καθυστέρηση θέματα που έπρεπε να είχαν διευθετηθεί προ πολλού.

Δεύτερο επίπεδο: Προσαρμογή στις νέες πραγματικότητες

Η σημερινή μορφή των συντάξεων αποφασίστηκε τη δεκαετία του 1930 – το ΙΚΑ κλείνει τον Δεκέμβριο 71 χρόνια λειτουργίας. Η οικονομία και η κοινωνία έχουν αλλάξει άρδην από τότε. Στο πλαίσιο αυτό – και ανεξάρτητα από όποια θέματα βιωσιμότητας είναι ακόμη αναπάντητα – απαιτείται ένα νέο κοινωνικό συμβόλαιο για τον 21ο αιώνα. Τα χαρακτηριστικά του νέου συμβολαίου πρέπει να τύχουν ήρεμης επεξεργασίας και διεξοδικής συζήτησης για να μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενα απόφασης. Τρία (τουλάχιστον) ερωτήματα απαιτούν απάντηση:

1. Ποια είναι τα όρια της κοινωνικής πολιτικής; Πού παρεμβαίνει η κοινωνική αλληλεγγύη, με ποια κριτήρια και ως ποιο σημείο; Η μη απόφαση καταλήγει σε έναν «κανόνα»: «Όπου προφτάσουμε, και για όποιον διαμαρτύρεται εντονότερα».

2. Πώς προσαρμόζεται το σύστημα στη νέα πραγματικότητα; Όσον αφορά την ηλικιακή δομή (περισσότεροι ηλικιωμένοι, αλλά πιο ενεργοί), όσον αφορά κοινωνικές δομές (ο ρόλος της γυναίκας, μικρότερη οικογένεια, περισσότερη φροντίδα), όσον αφορά οικονομικές δομές (μεγαλύτερη κινητικότητα, μικρότερες επιχειρήσεις), όσον αφορά τις προτεραιότητες (μεγαλύτερη έμφαση στην καταπολέμηση της φτώχειας).

3. Πώς διασφαλίζεται ότι οι απαντήσεις για το σύστημα θα είναι (και θα μείνουν) πιστευτές; Πώς το νέο συμβόλαιο δεν θα χαρακτηριστεί ως ετεροβαρές για τους νέους;

Απαντήσεις στα θέματα αυτά υπάρχουν ή μπορούν να αναζητηθούν. Αντίστοιχα ερωτήματα αντιμετώπισαν όσες χώρες (και είναι πολλές) τα τελευταία 20 χρόνια άλλαξαν εκ βάθρων το σύστημα συντάξεων που θα υποδεχθεί τους σημερινούς τους εργαζομένους: Ελβετία, Σουηδία, Ιταλία, Γερμανία. Οι απαντήσεις εκεί βρέθηκαν, συζητήθηκαν, προσαρμόστηκαν, ψηφίστηκαν, και τώρα πια εφαρμόζονται.

Αυτό που χρειάζομαστε είναι η ψύχραιμη αντιστοίχιση δοκιμασμένων λύσεων στις ανάγκες που έχει η ελληνική κοινωνία και στις προτεραιότητες που οφείλει να έχει.

Η υιοθέτηση της απλής αυτής συνταγής προσκρούει σε ένα εμπόδιο. Σύμφωνα με το αξίωμα του «στρουθοπαρεμβατισμού», όποιος πολιτικός θέτει θέμα συντάξεων, καίγεται. Όμως, αν δεν απεμπλακούμε από τη φοβία του Ασφαλιστικού, αυτοί που θα καούν στο τέλος θα είναι οι ασφαλισμένοι. ●

Σε αναζήτηση οράματος για το μέλλον της χώρας

Πώς μπορούν να πεισθούν οι Έλληνες, και ειδικότερα οι νέοι, ότι αξίζει να μετάσχουν στη μεγάλη προσπάθεια

Ολοι φαίνεται να συμφωνούν ότι η χώρα βρίσκεται σε βαθιά και πολύπλευρη κρίση: το πολιτικό σύστημα απαξιώνεται συνεχώς, τα πθικά αποθέματα της κοινωνίας εξαντλούνται με υψηλούς ρυθμούς, η εμπιστοσύνη του κόσμου στις προοπτικές της χώρας και στους δημόσιους θεσμούς έχει κλονιστεί, ενώ η πολιτική ηγεσία και το πολιτικό προσωπικό αδυνατούν να θέσουν εφικτούς στόχους για ένα καλύτερο μέλλον. Ακόμη, η δημόσια ζωή κυριαρχείται από νοσηρά φαινόμενα που αμαυρώνουν την εικόνα της χώρας, το βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού υποβαθμίζεται καθημερινά, τα αδιέξοδα στην οικονομία και στην κοινωνία μεγαλώνουν.

Η χώρα δεν αντέχει άλλο τη σημερινή κατάσταση. Υπάρχει πιεστική ανάγκη για πολιτικές πρωτοβουλίες που θα βγάλουν τον τόπο από την κρίση. Αυτό απαιτεί την ύπαρξη οράματος και ηγεσίας ικανής να θέτει και να υλοποιεί μεγάλους στόχους για το μέλλον, να σχεδιάζει την πορεία της χώρας προς τον έντονα ανταγωνιστικό κόσμο του νέου αιώνα και να συσπειρώνει τον λαό γύρω από τον μεγάλο σκοπό. Για να επιτευχθεί η αναγκαία συσπείρωση είναι απαραίτητο το όραμα να είναι απλά διατυπωμένο, να εμπνέει τους πολίτες και να συμπυκνώνει τις ελπίδες μεγάλων στρωμάτων του λαού για μια καλύτερη ζωή, για μια πιο ανθρώπινη κοινωνία.

Δεν αποτελεί υπερβολή ο ισχυρισμός ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα της σημερινής Ελλάδας είναι η έλλειψη ηγεσίας ικανής να οδηγήσει τη χώρα στο μέλλον, ένα μέλλον που με πρωτόγνωρη ταχύτητα πλησιάζει το παρόν. Ενδεικτική του επιπέδου της ηγεσίας της χώρας είναι η άποψη που διατυπώνουν οι πολίτες σε πρόσφατη έρευνα της κοινής γνώμης («Καθημερινή», 28.09.08). Το 31% θεωρεί ότι κανένας από τους σημερινούς αρχηγούς δεν είναι ειλικρινής(!), ενώ στο ερώτημα «ποιος έχει όραμα για τη χώρα» δόθηκαν οι εξής απαντήσεις: κανένας (28%), Παπανδρέου (26%), Καραμανλής (25%), Τσίπρας (7%), Καρατσαφέρης (3%) και Παπαρήγα (1%). Τα ποσοστά αυτά είναι αισθητά χαμηλότερα από τα αντίστοιχα ποσοστά των ψηφοφόρων που προτιμούν τα πέντε κόμματα. Αυτό σημαίνει ότι ένα μεγάλο ποσοστό των οπαδών των κομμάτων δεν πιστεύουν ότι ο αρχηγός τους έχει όραμα για τη χώρα. Η αδυναμία της ηγεσίας του τόπου να εμπνεύσει τον λαό συνάγεται και από το γεγονός ότι, ενώ βρισκόμαστε στο τέλος της πρώτης δεκαετίας του νέου αιώνα οι Έλληνες δείχνουν να παρακολουθούν το τρένο της Ιστορίας να τρέχει με ιλιγγιώδη ταχύτητα προς το μέλλον χωρίς οι ίδιοι να αντιδρούν, χωρίς να κινητοποιούνται για κάτι σημαντικό, για κάτι μεγάλο, για μια καλύτερη θέση μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στη φάση της Ιστορίας που διανύουμε και

Ανδρέας Α. Κιντής
ΠΡΩΗΝ ΠΡΥΤΑΝΗΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Δεν αποτελεί υπερβολή ο ισχυρισμός ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα της σημερινής Ελλάδας είναι η έλλειψη ηγεσίας ικανής να οδηγήσει τη χώρα στο μέλλον, ένα μέλλον που με πρωτόγνωρη ταχύτητα πλησιάζει το παρόν

στο επίπεδο ανάπτυξης στο οποίο βρίσκεται η χώρα, το όραμα για το μέλλον θα μπορούσε να διατυπωθεί με τα εξής λόγια: για μια ισχυρή Ελλάδα της γνώσης και των ίσων ευκαιριών για όλους, με κοινωνική συνοχή και αξιοκρατική συνείδηση. Ενα τέτοιο όραμα μπορεί να συγκινήσει, συμπυκνώνει ελπίδες για όλους και είναι σε ικανό βαθμό πραγματοποιήσιμο. Η υλοποίησή του, όμως, απαιτεί εμπνευσμένη ηγεσία που θα σκέφτεται στρατηγικά και θα είναι ικανή να πραγματοποιεί αλλαγές και να παίρνει αποφάσεις που θα οδηγούν στην πρόοδο και σε ένα καλύτερο αύριο. Ενα αύριο που θα ανταποκρίνεται στις προσδοκίες του λαού και στις φιλοδοξίες της χώρας.

Οι στόχοι για ίσες ευκαιρίες, κοινωνική συνοχή και αξιοκρατική συνείδηση έχουν ισχυρό ιδεολογικό και κοινωνικό υπόβαθρο, επάνω στο οποίο μπορεί να θεμελιωθεί η διαμόρφωση στρατηγικής για το μέλλον μιας σύγχρονης ευρωπαϊκής χώρας. Από την άλλη, η δημιουργία μιας ισχυρής Ελλάδας της γνώσης δείχνει την κατεύθυνση προς την οποία πρέπει να κινητοποιηθούν οι δυνάμεις του τόπου, αλλά και το μέγεθος της προσπάθειας που πρέπει να καταβληθεί, προκειμένου να δημιουργηθεί μια ευημερούσα κοινωνία της γνώσης ικανή να παράγει πλούτο και απασχόληση σε συνθήκες παγκοσμιοποιημένου περιβάλλοντος.

Η δημιουργία μιας κοινωνίας της γνώσης και των ίσων ευκαιριών, στην οποία θα διασφαλίζεται η πλήρης απασχόληση και η κοινωνική συνοχή, μπορεί να στηριχθεί σε τρεις πυλώνες: α) στην αναβάθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος, β) στον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης και γ) στην ανασυγκρότηση του κοινωνικού κράτους επάνω σε νέες βάσεις. Στη φάση αυτή είναι ανάγκη να κατανοηθεί από όλους ότι ο ισχυρότερος μηχανισμός για τη δημιουργία μιας κοινωνίας της γνώσης και των ίσων ευκαιριών για όλους τους πολίτες είναι το καθολικό, το αναβαθμισμένο και το αποτελεσματικό σύστημα Παιδείας και κατάρτισης. Κάτι τέτοιο, όμως, δεν φαίνεται να είναι στις προτεραιότητες της ηγεσίας του τόπου. Διαφορετικά, πώς εξηγείται το φαινόμενο οι πόροι οι οποίοι διατίθενται για την Παιδεία ως ποσοστό του ΑΕΠ να μειώνονται αντί να αυξάνονται, ενώ η παράλυση της δημόσιας διοίκησης να διευρύνεται με αυξανόμενους ρυθμούς. Σημειωτέον οι πόροι που διαθέτει η χώρα για την Παιδεία ανέρχονται στο 55% εκείνων που αντιστοιχούν στο επίπεδο ανάπτυξής της, σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα.

Στο σημείο αυτό αξίζει να τονιστεί ότι με την εκπαίδευση και την κατάρτιση διαμορφώνονται οι όροι και οι προϋποθέσεις συμμετοχής των ατόμων στον αγώνα της ζωής και στα αγαθά της προόδου και διαμορφώνονται οι συνθήκες για τη δημιουργική προσαρμογή της χώρας στο ανταγωνιστικό και διεθνοποιημένο περιβάλλον που ζούμε. Να γιατί υποστηρίζουμε ότι η έμφαση πρέπει να

δοθεί στην εκπαίδευση και στην κατάρτιση.

Με βάση τα παραπάνω, εύκολα καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα ότι η ανάπτυξη και η αναβάθμιση της Παιδείας πρέπει να αποτελέσει πρώτης προτεραιότητας εθνική επιλογή. Εδώ στόχος πρέπει να είναι η δημιουργία ενός συστήματος εκπαίδευσης εφάμιλλο με τα πλέον αναπτυγμένα συστήματα των ευρωπαϊκών χωρών, το οποίο θα διατηρήσει την ελληνική του ταυτότητα και θα προβάλει τον ελληνικό πολιτισμό και τις ελληνικές αξίες σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο. Μια τέτοια προσπάθεια για να υλοποιηθεί χρειάζεται ισχυρή πολιτική βούληση και πόρους, πολλούς πόρους, οι οποίοι αξίζει να διατεθούν. Η χώρα μας βρίσκεται σε επίπεδο ανάπτυξης ώστε μπορεί και πρέπει να θέσει υψηλούς στόχους για το μέλλον. Ενας ιδιαίτερα υψηλός στόχος, ο οποίος έχει ήδη επιτευχθεί, υπήρξε η ένταξη της χώρας στην ευρωζώνη. Απομένει ως βασική επιδίωξη η πραγματική σύγκλιση στο επίπεδο ευημερίας με εκείνο του μέσου όρου των χωρών της ΕΕ. Ενας ακόμη σημαντικός στόχος που ήδη επιτεύχθηκε ήταν η επιτυχημένη ολοκλήρωση των Ολυμπιακών Αγώνων. Εδώ η επιτυχία δεν κρίνεται μόνο στο επίπεδο της άρτιας διεξαγωγής των Αγώνων. Στην περίπτωση της χώρας μας, η επιτυχία προσδιορίζεται και από την ικανότητά της να καταδείξει στον κόσμο ότι η σημερινή Ελλάδα μπορεί να αναλαμβάνει ευθύνες ολοκλήρωσης μεγάλων γεγονότων και ειδικότερα εκείνων που σχετίζονται με τις δικές της ιστορικές ευθύνες.

Η δημιουργία της κοινωνίας που οραματιζόμαστε μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα από την υιοθέτηση στόχων που θα καλύπτουν όλους τους τομείς της ανθρώπινης δράσης. Οι στόχοι πρέπει να εξειδικεύονται ικανοποιητικά, να προσδιορίζονται ποσοτικά ή σε κλίμακες ποιότητας, να κοστολογούνται σε όρους απαιτούμενων πόρων και χρόνου ολοκλήρωσης και να αξιολογούνται με κριτήριο τη συμβολή τους στη δημιουργία μιας ισχυρής οικονομίας και μιας ποιοτικά ανώτερης κοινωνίας. Μιας χώρας που θα τη σέβονται οι φίλοι και θα την υπολογίζουν οι εχθροί της.

Επειδή, όπως αναφέρθηκε, στόχοι πρέπει να τεθούν σε πολλούς τομείς, για να υπάρξει ικανό αποτέλεσμα είναι απαραίτητο να γίνονται επιλογές και να προσδιορίζονται προτεραιότητες με χρονικό ορίζοντα. Μόνο στο πλαίσιο μιας καλοσχεδιασμένης στρατηγικής θα πεισθούν οι Έλληνες, και ειδικότερα οι νέοι, ότι αξίζει να μετάσχουν στη μεγάλη προσπάθεια που τόσο πιστοτικά απαιτούν οι καιροί και το δικό τους μέλλον. Οι προσπάθειες και οι πόροι πρέπει να επικεντρωθούν, κατά κύριο λόγο, στην αναβάθμιση της Παιδείας και στον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης. Ασφαλώς οι πόροι από μόνιμους δεν επαρκούν. Κρίσιμη μεταβλητή αποτελεί η ικανή ηγεσία η οποία θα εμπνεύσει τον λαό και ειδικότερα τους νέους. ●